

การเรียนรู้ สู่การเปลี่ยนแปลง

จากการกระทำทางการสื่อสารถึงโลกชีวิตทางการศึกษา

Transformative Learning

From Communicative Action to Educational Lifeworld

ชนิดดา ภูหงษ์ทอง

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร
Naresuan University Publishing House
www.nupress.grad.nu.ac.th

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร
Naresuan University Publishing House

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร 99 หมู่ 9 อาคารมหาธรรมราชา ชั้น 1 มหาวิทยาลัยนเรศวร
ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก 65000 โทร. 0 5596 8833-8836 E-mail : nuph@nu.ac.th

www.nupress.grad.nu.ac.th สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร @nupress

สงวนลิขสิทธิ์ ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 โดยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร ห้ามทำซ้ำ ดัดแปลง เผยแพร่ต่อสาธารณชนไม่ว่าส่วนใดส่วนหนึ่งของหนังสือเล่มนี้ ไม่ว่าในรูปแบบใด ๆ นอกจากจะได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร เท่านั้น

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

ชนิดดา ภูหงษ์ทอง.

การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง : จากการทำทงการสื่อสารถึงโลกชีวิตทางการศึกษา = Transformative learning from communicative action to educational lifeworld.-- พิษณุโลก : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2567.

422 หน้า.

1. การเรียนรู้ I. ชื่อเรื่อง.

370.1523

ISBN 978-616-426-343-7

ISBN (e-book) 978-616-426-344-4

สพน. 136

ราคา 500 บาท

พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม พ.ศ. 2567

จัดพิมพ์โดย สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร

วางจำหน่ายที่

1. ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330 โทร. 0 2218 9812
2. ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ถนนงามวงศ์วาน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900 โทร. 0 2579 0113
3. ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ถนนพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200 โทร. 0 2613 3899
4. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร อาคารมหาธรรมราชา จังหวัดพิษณุโลก 65000 โทร. 0 5596 8833-8836

ประธานกองบรรณาธิการ รองศาสตราจารย์ ดร.กรองกาญจน์ ชูทิพย์ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร

กองบรรณาธิการ รองศาสตราจารย์ ดร.สุชาติ แย้มเม่น • รองศาสตราจารย์สุทัศน์ เขียมวัฒนา • รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ดา สมกุล •
รองศาสตราจารย์ ดร.เกตุจันทร์ จำปาไชยศรี • ศาสตราจารย์ ดร. พญ.สุชาติพิภพ พงษ์เจริญ •
ศาสตราจารย์ ดร. ภญ.กรรณก อังคนันท์ • รองศาสตราจารย์ ดร.นิทรา กิจธิระวุฒิมังษ์ • ศาสตราจารย์ ดร.สุธิสา ถาน้อย •
รองศาสตราจารย์ ดร.กิตติมา ชาญวิชัย • รองศาสตราจารย์ ดร.รุ่งโรจน์ แก้วอุไร • รองศาสตราจารย์ นาวาโท ดร.วัฒน์ชัย หมั่นยิ่ง •
รองศาสตราจารย์ ดร.วีชรพล พุทธิรักษา • รองศาสตราจารย์ ดร.พงศ์พันธ์ กิจสนาโยธิน • ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยุวรงค์ จันทร์วิจิตร •
ผู้ช่วยศาสตราจารย์จรรยาภัช สุวพันธ์ • พัชรี ท้วมใจดี • นวิพรรณ ดันติพลาล

ประสานงาน ภัคศิณี เท็ดสิทธิ์กุล

ฝ่ายขาย/การเงิน พิมพ์ภรณ์ ดวงสำโรจน์ • วสันต์ มาสวัสดิ์

ออกแบบปก ธรรมบุญ กองกุล

ออกแบบรูปเล่ม ธรรมบุญ กองกุล

พิมพ์ที่ ห้างหุ้นส่วนจำกัด พีดีจิตอล การพิมพ์ 194/15 ถนนพญาไท ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

สำนักพิมพ์นี้เป็นสมาชิกสมาคมผู้จัดพิมพ์
และผู้จำหน่ายหนังสือแห่งประเทศไทย
<https://pubat.or.th>

พิมพ์บน
กระดาษคุณภาพ เพื่อผลงานคุณภาพ
กระดาษชอนเมษายนคาร์บอน

กรณีต้องการสั่งซื้อหนังสือปริมาณมาก หรือเข้าชั้นเรียนติดต่อได้ที่ฝ่ายจัดจำหน่ายสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร
โทร. 0 5596 8836 Email : nuph@nu.ac.th

คำนิยม

ผมได้รับการติดต่อจากอาจารย์ชนิดดา ภูหงษ์ทอง ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้ ขอให้เขียนคำนิยม โดยอาจารย์อธิบายว่า หนังสือเล่มนี้หลัก ๆ แล้วเป็นแนวคิดทางสังคมวิทยา ผมรับปากอาจารย์โดยไม่ลังเล ส่วนหนึ่งเนื่องจากสนใจอยากอ่านเรื่องที่อาจารย์เขียน ซึ่งใช้หัวข้อว่า “การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง” ในต้นฉบับที่ส่งมานั้น หัวข้อดังกล่าวนี้ แปลเป็นภาษาอังกฤษกำกับว่า “transformative learning”

เหตุผลแรกที่ผมอยากจะสะท้อนและเชิญชวนให้ผู้อ่านได้เข้าไปสำรวจในหนังสือเล่มนี้ก็คือ หนังสือเล่มนี้ เป็นการก้าวข้ามสาขาระหว่างสังคมวิทยาและจิตวิทยาการศึกษา (การศึกษาผู้ใหญ่) อาจารย์ชนิดดาได้แนะนำให้ผู้อ่านได้รู้จักกับเมอซิโรว์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้วางรากฐานทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง ถือได้ว่า อาจารย์ชนิดดาได้ทำให้ผู้อ่านที่อยู่นอกวงการศึกษาสามารถเข้าถึงและเข้าใจเนื้อหาในส่วนนี้ โดยไม่ยากเย็นนัก นอกจากนั้น อาจารย์ชนิดดายังได้นำเสนอทฤษฎีสังคมวิทยาที่เกี่ยวข้องอย่างละเอียด คือนับตั้งแต่บทที่ 5 ไปจนถึงบทที่ 9 โดยเน้นไปที่เรื่องเหตุผล (แมกซ์ เวบเบอร์) และการกระทำทางสังคม หรือการกระทำทางการสื่อสาร (ฮาเบอร์มาส) อันที่จริงแล้ว ความกว้างขวางของขอบเขตเนื้อหาของสังคมวิทยา ก็อาจจะถือได้ว่าเป็นสาขาวิชาที่ก้าวเข้าไปอยู่ในสาขาวิชาอื่น ๆ อยู่แล้ว แต่สิ่งที่ผมอยากจะชี้ชวนให้เห็นสิ่งที่อาจารย์ชนิดดาทำในหนังสือเล่มนี้ ก็คือการก้าวข้ามสาขาที่นำเสนอไว้โดย Nicolescu โดยพื้นฐานเขาเป็นนักฟิสิกส์ เขาใช้คำว่า transdisciplinarity เพื่อหลีกเลี่ยงมิให้ “การข้ามสาขา” สถาปนาตนเองขึ้นมาเป็น

สาขาวิชาใหม่ และเน้นว่าการแก้ปัญหาหรือการแสวงหาทางออกจากปัญหาในโลกของชีวิต (life world) จำเป็นจะต้องก้าวข้ามสาขา ในแง่นี้ ผมจึงมีความยินดีอย่างยิ่งที่จะแนะนำให้อ่านได้เข้าไปสำรวจหนังสือเล่มนี้

เหตุผลประการที่สอง หนังสือเล่มนี้ เน้นไปที่เรื่องการเปลี่ยนแปลง ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า transformative คำดังกล่าวนี้ ถือได้ว่าเป็นหัวใจหรือประเด็นหลักในสาขาวิชาการพัฒนา (development studies) เลยทีเดียว ในวงวิชาการด้านการพัฒนา คำว่า transformative มักจะแปลเป็นภาษาไทยว่า การเปลี่ยนผ่าน แตกต่างออกมาจากการเปลี่ยนแปลงในแง่ที่ว่า การเปลี่ยนแปลง อาจเกิดขึ้นในเชิง “ปริมาณ” อย่างเช่นการเมืองไทย อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงมากมายในเชิงของเนื้อหา แต่สาระหลัก ๆ แล้ว ยังไม่ได้เกิดการ “เปลี่ยนผ่าน” ไปสู่ภาวะใหม่ ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ สำหรับหนังสือเล่มนี้ ผมเข้าใจว่า อาจารย์ชนิดดาต้องการนำเสนอ กระบวนในเรื่องการเปลี่ยนผ่าน โดยเริ่มต้นจากการออกแบบหลักสูตรหรือ**กระบวนการจัดการเรียนรู้** (หากผมเข้าใจไม่ผิด ตรงนี้ในภาษาของทางศึกษาศาสตร์ เรียกว่า pedagogy) เรานำเอาหลักการ ทฤษฎี หรือเนื้อหาที่เราเชื่อว่า จะทำให้ (ผู้ใหญ่) “เรียนรู้” ซึ่งเป็นหน้าที่ของสาขาวิชาทางศึกษาศาสตร์ แต่ในโลกชีวิต (life world) ไม่ได้หยุดอยู่เพียงเท่านั้น (คือหยุดเมื่อผู้สอน ได้สอน ได้ประเมิน ผลการสอนและรายงานผล) แต่ขยายไปถึงว่า ผู้เรียนสามารถแปลงความรู้ที่เขาได้ไปสู่การสื่อสาร และ “**กระทำการสื่อสาร**” เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนผ่าน ซึ่งแน่นอนว่า วิธีคิดแบบนี้ ขยายขอบเขต ออกไปครอบคลุม “**การกระทำทางการสื่อสารและโลกชีวิต**” ซึ่งเกี่ยวข้องกับสาขาสังคมวิทยา และเป็นสิ่งที่ผมเห็นด้วยอย่างมาก

เหตุผลประการที่สาม ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างบน หนังสือเล่มนี้ เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งอาจารย์ชนิดดาวางไว้เป็นส่วนที่สาม (บทที่ 10 ถึงบทที่ 12) ส่วนที่ผมให้ความสนใจมากที่สุดคือ ส่วนกรณีตัวอย่างในบทที่ 12 อาจารย์ชนิดดาได้ใช้ชื่อว่า “การปลดปล่อยอาณานิคมในโลกชีวิตทางการศึกษา” กรณีโครงการทางการศึกษาของชุมชนพื้นเมืองเยอกาล่า ประเทศออสเตรเลีย เป็นกรณีตัวอย่างที่เด่นชัดถึงกรณีของ “การครอบงำ” ของสังคมภายนอก ที่กระทำต่อชนพื้นเมือง โดยอาศัยนโยบายและกระบวนการทางการศึกษา และกรณีอื่น ๆ ก็มีลักษณะคล้ายกัน สิ่งที่ผมเริ่มสะดุดก็คือตัวอย่างในกรณีของประเทศไทย ที่ว่าด้วย “ผลสำเร็จ” ของการสอนภาษาอังกฤษของโรงเรียนขนาดเล็ก

มาถึงตรงนี้ ผมคิดว่า สิ่งที่อาจารย์ขนาดตาได้ชี้ชวน (เป็นนัย-implicit) ให้เราคิดก็คือ การเปลี่ยนผ่านน่าจะมีสองระดับ ระดับแรกคือระดับบุคคล ที่ก้าวจาก “ความไม่รู้” ไปสู่ความรู้ใหม่ หรือมีทัศนคติแบบใหม่ ต่อโลกชีวิตรายรอบตัวเรา และอีกในระดับหนึ่งก็คือ การเปลี่ยนผ่าน สิ่งแวดล้อมที่อยู่รายรอบตัวผู้เรียน ซึ่งรวมไปถึงการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และอุดมการณ์

ตำราเล่มนี้ ได้เสนอไว้เป็นนัยว่า ผู้เรียนที่ได้เรียนรู้และสร้างหรือเข้าร่วมในกระบวนการ สื่อสาร ก็จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในระดับที่สอง (คือระดับสังคมได้) กรณีของประเทศไทยชี้ให้เห็นถึงนัยของการเปลี่ยนผ่านในระดับผู้เรียน ในขณะที่กรณีตัวอย่างจากต่างประเทศ ชี้ให้เห็นถึงการ “ต่อต้าน” ต่อการครอบงำ ซึ่งเป็นการกระทำต่อเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่มาจากภายนอกผ่านการศึกษา

สิ่งที่ผมอยากจะตั้งประเด็นก็คือ ในกรณีของประเทศไทย นโยบายการศึกษาที่ใช้ตัวแบบการ “ตัดเสื้อโหล” ให้ผู้เรียนใส่แบบเดียวกันทั่วประเทศ (one-size-fit-all) จะถือได้ว่าเป็นการครอบงำในแบบ “อาณานิคมจากภายใน” ได้หรือไม่ สำหรับผมแล้วนโยบายการศึกษาแบบนี้ เป็นการสร้างอาณานิคมอย่างหนึ่ง (แม้จะมีการเปิดให้มีหลักสูตรท้องถิ่น แต่ก็ได้ลดความพยายามในการสร้างอาณานิคมทางความคิดภายใน) การสร้างนโยบายการศึกษาแบบนี้ มาจากชนชั้นผู้ปกครองที่เน้นหรือให้ความสำคัญกับความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคม (ความพยายามในการบรรจุวิชาประวัติศาสตร์ในหลักสูตรการเรียนการสอน เป็นวิชาบังคับ เป็นตัวอย่างอันหนึ่ง โดยบังคับให้ผู้เรียน เรียนประวัติศาสตร์ของชนชั้นผู้ปกครอง) และการเน้นตรงนี้จนเกินเลยความพอดี ก็อาจจะทำให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ติดตามมาได้เช่นกัน และหากมองเช่นนี้ เราอาจจะตั้งคำถามว่า การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (ด้วยการกระทำทางการสื่อสาร) จะส่งผลให้เกิดการต่อต้านการครอบงำจากจักรวรรดินิยมภายใน (ทางการศึกษา) ได้หรือไม่ ผมอยากชวนให้ผู้อ่านได้ขบคิดประเด็นเช่นนี้ไปด้วย

ผมชื่นชมงานเขียนชิ้นนี้ โดยเฉพาะการเขียนในเชิงแนวคิด ทฤษฎี ถือได้ว่างานเล่มนี้ ทำได้หมดจด ทั้งในเชิงของภาษา การวางโครงสร้าง ที่ผมชอบมากที่สุดคือ อาจารย์ขนาดตาได้ย่อเอาประวัติศาสตร์ของนักคิดสำคัญที่กล่าวถึงมาไว้ในหนังสือด้วย ทำให้คนที่ไม่ชอบอ่านทางทฤษฎีได้เห็นบริบทและเห็นตัวตนของนักคิด (แม้ว่าจะสรุปสั้น ๆ แต่ก็มิใช่ประโยชน์มาก) สำหรับผมมองว่า

การศึกษาจะเป็นเครื่องมือในการ “ปลดปล่อย” (emancipation) ให้ผู้เรียนออกมาจากการครอบงำใด ๆ ก็ตาม ที่จำกัดเสรีภาพของเขาในฐานะที่เขาเป็นมนุษย์ ดังที่นักปรัชญาทางการศึกษาคือ เปาโล แฟร์ (Paulo Freire) กล่าวไว้ งานของอาจารย์ชั้นดีน่าจะเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามที่อยู่ในแนวนี้นี้

ศาสตราจารย์ ดร.บัวพันธ์ พรหมพักพิง

ศูนย์ประชาสังคมและการจัดการองค์กรเอกชนสาธารณสุขประโยชน์

กลุ่มวิจัยความอยู่ดีมีสุขและการพัฒนาอย่างยั่งยืน

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

คำอธิบาย

Nicolescu ที่กล่าวไว้ สามารถอ่านรายละเอียดได้จาก

Nicolescu, B. (2010). Methodology of Transdisciplinarity—levels of reality, logic of the included middle and complexity. *Transdisciplinary Journal of Engineering & Science*, 1(1), 19–38.

คำนิยม

ในระยะเวลาไม่ต่ำกว่า 40 ปี ของชีวิตการทำงานทางการศึกษาของข้าพเจ้าในบทบาทหน้าที่ที่ต่างกันย่อมประสบกับสถานการณ์ทางการศึกษาทั้งที่เป็นปัญหาอุปสรรคให้แก้ไขได้สำเร็จบ้าง ไม่สำเร็จบ้าง ประสบการณ์ทางการศึกษาทั้งในฐานะผู้กระทำและผู้ถูกระทำดังกล่าวแน่นอนว่าทำให้กรอบความคิดหรือกรอบการอ้างอิงทางการศึกษาของข้าพเจ้าได้ก่อร่างสร้างตัวสั่งสมขึ้นทีละน้อย ๆ จนกระทั่งกลายเป็นกำแพงขวางกั้นให้ข้าพเจ้าเกิดการเรียนรู้ไปสู่การเปลี่ยนแปลงโลกชีวิตทางการศึกษาได้ยากยิ่ง

ความสงสัยในการเรียนรู้ไปสู่การเปลี่ยนแปลงของข้าพเจ้าที่เป็นผู้ใหญ่วัยเกษียณได้คลี่คลายขึ้นเมื่อข้าพเจ้าอ่านหนังสือที่อาจารย์ชนิดดา ภูหงษ์ทอง หรืออาจารย์เฟิร์สท์เรียบเรียงเขียนขึ้นจบลง หนังสือเล่มนี้ได้โยงทฤษฎีแนวคิดของเมอซีโรว์ และฮาเบอร์มาอธิบายปรากฏการณ์การเรียนรู้ไปสู่การเปลี่ยนแปลงโลกชีวิตทางการศึกษาของผู้คนที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่ได้อย่างชัดเจนและด้วยความสามารถในการใช้ภาษาไทยอย่างสละสลวยมีพลังของอาจารย์ชนิดดา ภูหงษ์ทอง ตั้งแต่บทนำจนกระทั่งบทที่ 13 อันเป็นบทสรุปสุดท้ายของหนังสือเล่มนี้ แม้ว่าหนังสือเล่มนี้อาจารย์ชนิดดาจะใช้เอกสารทางวิชาการต่างประเทศเป็นหลักในการเรียบเรียง แต่อาจารย์ชนิดดาก็ไม่ทำให้เกิดลักษณะ “ต้องปีนบันไดอ่าน” จึงจะเข้าใจ

แวดวงทางวิชาการสาขาสังคมวิทยาการศึกษา (sociology in education) ของไทยนับว่าโชคดีที่มีหนังสือทางวิชาการเล่มนี้เกิดขึ้น ซึ่งเป็นหนังสือไม่กี่เล่มทางสังคมวิทยาการศึกษาของไทยในทุกวันนี้ที่ช่วยเสริมสร้างโยงความรู้อันปรากฏในตำราทางวิชาการของซีกโลกทางตะวันตกมาช่วยอธิบายให้เห็นภาพเชิงประจักษ์ของสังคมวิทยาการศึกษาไทย ซึ่งนำไปสู่สภาวะ

ลดลงของ “การกลืนไม่เข้าคายไม่ออกหรือภาวะวิกฤตที่ทำให้เกิดความสับสน” ทางวิชาการด้านนี้ ขอขอบคุณในความแน่วแน่มุ่งมั่นทางวิชาการของอาจารย์ชนิดดา ภูหงษ์ทอง ที่บ่อยครั้งมักถูกรบกวนทำท่าท้อจากกรอบการอ้างอิงของผู้คนแวดล้อมและระบบการบริหารจัดการที่อิงแอบกับ “อำนาจ” และ “เงินตรา” จนอาจนำไปสู่การท้อและถดถอยในการสร้างสรรค์งานทางวิชาการที่มีคุณค่าดังที่เกิดกับผู้คนที่ได้ชื่อว่าเป็นครูบาอาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษาของไทยจำนวนไม่น้อย แต่อาจารย์ชนิดดานั้นอยู่ในกลุ่มผู้คนที่มีความสุขและเสพสุขกับงานทางวิชาการอย่างมั่นคงนับตั้งแต่เข้าพเจ้ารู้จักตัวตนของอาจารย์ครั้งเป็นนิสิตปริญญาเอก สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์แห่งสำนักศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร จนปัจจุบันที่เป็นอาจารย์ในสาขาวิจัยและประเมินผลทางการศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร

ขอให้อาจารย์มีพลังและสร้างสรรค์งานทางวิชาการด้านการศึกษาในแง่มุมของสังคมวิทยาการศึกษาที่จะนำไปสู่การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงโลกชีวิตทางการศึกษาของไทยต่อไป

ศาสตราจารย์ ดร.รัตนะ บัวสนธ์

สาขาวิชาวิจัยและประเมินผลทางการศึกษา

ภาควิชาบริหาร วิจัย และพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

31 ธันวาคม 2565

เวลา 9.00 น.

คำนิยม

หนังสือที่เขียนจากพื้นฐานของงานวิจัยเป็นหนังสือที่มีองค์ความรู้สมัยใหม่ทันต่อสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคม หนังสือเรื่อง “การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง : จากการกระทำทางการสื่อสารถึงโลกชีวิตทางการศึกษา” เป็นหนังสือเล่มหนึ่งที่เขียนมาจากงานวิจัยที่เรียบเรียงได้อย่างดีมาก โดยหนังสือเล่มนี้ได้เน้นการสนทนากับผู้คนในโลกชีวิตทางการศึกษาทั้งผู้นำทางการศึกษา ผู้สอน ผู้เรียน ตลอดจนผู้ที่ต้องการสนทนาเกี่ยวกับการพัฒนาการศึกษาและต้องการปลดปล่อยตนเอง การเรียบเรียงหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ส่วน ส่วนที่ 1 การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง ประกอบด้วย ประวัติชีวิตและข้อเสนอหลักของเมอซีโรว์ จุดเริ่มต้นและพัฒนาการของทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง และกลุ่มแนวคิดและการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง ส่วนที่ 2 การกระทำทางการสื่อสารและโลกชีวิต ประกอบด้วย ปัญหาของเหตุผล ทฤษฎีเหตุผลของมักซ์ เวเบอร์ การกระทำทางสังคม กิจกรรมเชิงเป้าหมายและการสื่อสาร การเปลี่ยนกระบวนทัศน์ : จากการกระทำเชิงเป้าหมายสู่การกระทำทางการสื่อสาร และระบบและโลกชีวิต ส่วนที่ 3 การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงและการกระทำทางการสื่อสาร ประกอบด้วย แนวคิดเรื่องเหตุผลและทฤษฎีการกระทำกับทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง โลกชีวิตและระบบในทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง และการปลดปล่อยอาณานิคมในโลกชีวิตทางการศึกษา อีกทั้งการเขียนหนังสือเล่มนี้ในแต่ละบทจะมีสรุปท้ายบท รวมถึงเมื่อจบแต่ละส่วนก็ยังมีบทสรุปของส่วนนั้น ๆ อีกด้วย ด้วยเหตุนี้จึงทำให้หนังสือเล่มนี้น่าอ่านและน่าสนใจ นอกเหนือจากนี้ หนังสือเล่มนี้ยังมีความเกี่ยวข้องกับสาขาวิชาสังคมวิทยาการศึกษา และการพยายามขยายขอบฟ้าแห่งความรู้ของผู้เขียนที่ได้ออกไปสำรวจดินแดนแห่งความรู้ทาง

สังคมวิทยาเพื่อเชื่อมโยงกับความรู้ทางสาขาการศึกษา ผมเชื่อว่าหนังสือเรื่องนี้เป็นประโยชน์
กับผู้อ่านที่เป็นนักศึกษา ครู และผู้สนใจในการเชื่อมโยงระหว่างแนวคิดทฤษฎีกับสภาพจริงของโลก
ชีวิตทางการศึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร.สำราญ มีแจ้ง

สาขาวิชาวิจัยและประเมินผลทางการศึกษา

ภาควิชาบริหาร วิจัย และพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

ตัวอย่าง

คำนำ

บางคนอาจจะตั้งคำถามว่าหนังสือเรื่อง “การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง : จากการทำ
ทางการสื่อสารถึงโลกชีวิตทางการศึกษา” ได้นำเอาทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงอันเป็น
ทฤษฎีที่กำเนิดขึ้นมาจากสาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่มาเชื่อมโยงและสร้างบทสนทนากับทฤษฎีการ
กระทำทางการสื่อสารและแนวคิดเรื่องโลกชีวิตอันได้รับการพัฒนาขึ้นโดยนักสังคมวิทยาได้อย่างไร ?
ผู้เขียนอาจจะตอบได้ในทำนองว่า กรอบคิดของหนังสือเล่มนี้มีความเกี่ยวข้องกับสาขาวิชา
สังคมวิทยาการศึกษา (sociology of education) และการพยายามขยายขอบฟ้าความรู้ของ
ผู้เขียนเองในการออกไปสำรวจดินแดนความรู้ทางสังคมวิทยาและเชื่อมโยงกับความรู้ทางสาขา
การศึกษา ทั้งนี้ ขอบข่ายของเนื้อหาในภาพรวมก็คือ การอธิบายถึงอิทธิพลของระบบของ
รัฐ เศรษฐกิจ และสังคม ที่มีต่อโลกชีวิตทางการศึกษา รวมทั้งผลกระทบของระบบการศึกษาที่มีต่อ
ผู้คนในโลกชีวิตทางการศึกษา เช่น ผู้นำโรงเรียน ครู นักเรียน และชุมชน เป็นต้น ตลอดจนการนำ
เสนอกรณีตัวอย่าง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงหนทางที่ผู้คนในโลกชีวิตทางการศึกษาพยายามต่อสู้
กับระบบเพื่อความอยู่รอดของผู้คนทางการศึกษา

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่สำคัญไม่แพ้กันกับการระบุว่าหนังสือเล่มนี้เกี่ยวข้องกับสาขาวิชา
อะไรนั้น ก็คือ ผู้เขียนกำลังสนทนากับใคร ? ผู้เขียนเชื่อว่า หากผู้อ่านเป็นหนึ่งในผู้คนของโลกชีวิต
ทางการศึกษา อย่างน้อยท่านก็อาจจะเข้าใจและตระหนักถึงภัยคุกคามที่โลกชีวิตทางการศึกษากำลัง
ประสบภาวะวิกฤติอยู่ ทว่าหากท่านไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับโลกทางการศึกษา อย่างน้อย
ท่านก็อาจจะได้เห็นภาพบ้างว่า พื้นที่ของโลกชีวิตที่ท่านดำรงชีวิตอยู่นั้นกำลังประสบกับภาวะ
ความผิดปกติทางสังคมอย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก

ผู้เขียนจึงเพียงหวังว่า ศรัทธา ความหวัง และความรักที่มีต่อเพื่อนมนุษย์ผู้ร่วมโลกชีวิตที่กำลังเผชิญอยู่กับวิกฤติด้วยกันจะทำให้ท่านเริ่มตระหนักถึงปัญหาและชะตากรรมเดียวกันนี้ เพื่อจะร่วมแรงร่วมใจกันขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา ทั้งนี้ หากงานเขียนครั้งนี้มีข้อบกพร่องประการใด ผู้เขียนขออน้อมรับความผิดพลาดในการตีความไว้ ณ ที่นี้ และขออน้อมรับคำติชมทั้งปวงเพื่อการพัฒนางานวิชาการของผู้เขียนต่อไป

ชนิดดา ภูหงษ์ทอง

ภาควิชาบริหาร วิจัย และพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

สารบัญ

บทที่ 1 บทนำ	1
ส่วนที่ 1 การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง	15
เกริ่นนำ	16
บทที่ 2 ประวัติชีวิตและข้อเสนอหลักของเมอซีโรว์	33
ประวัติโดยสังเขปของแจ๊ค เมอซีโรว์	34
ประเด็นหลักในงานวิชาการช่วงบุกเบิกของเมอซีโรว์	39
สรุปท้ายบท	65
บทที่ 3 จุดเริ่มต้นและพัฒนาการของทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง	67
ความคิดเกี่ยวกับการศึกษาผู้ใหญ่และทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง ในช่วงแรกของเมอซีโรว์ ค.ศ. 1952–1976	68
ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับการศึกษาผู้ใหญ่และทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง ในผลงานของเมอซีโรว์ ค.ศ. 1977–1989	71
ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงในผลงาน ของเมอซีโรว์ ค.ศ. 1990–1999	88
ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงในผลงาน ของเมอซีโรว์ ค.ศ. 2000–2009	98
สรุปท้ายบท	109

บทที่ 4	กลุ่มแนวคิดและการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง	111
	กลุ่มแนวคิดทางการศึกษา	112
	กลุ่มแนวคิดทางจิตวิทยา	119
	กลุ่มแนวคิดทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา	127
	กลุ่มแนวคิดทางทฤษฎีวิพากษ์	131
	กลุ่มแนวคิดแบบประกอบสร้าง	135
	การเคลื่อนไหวทางสังคม	139
	สรุปท้ายบท	142
	สรุปส่วนที่ 1 การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง	143
	ส่วนที่ 2 การกระทำทางการสื่อสารและโลกชีวิต	147
	เกริ่นนำ	148
	ประวัติโดยสังเขปของเฮอร์กัน ฮาเบอร์มาส	149
	บทที่ 5 บทนำ : ปัญหาของเหตุผล	153
	เหตุผล/ความเป็นเหตุผล : รายละเอียดเบื้องต้น	154
	แนวทางของการทำความเข้าใจโลกสมัยใหม่และโลกความเชื่ออันเร้นลับ	156
	ความสัมพันธ์ของโลกและลักษณะของเหตุผลในแนวคิดเรื่องการกระทำ	
	ในสังคมวิทยา	159
	สรุปท้ายบท	161
	บทที่ 6 ทฤษฎีเหตุผล/ความเป็นเหตุผลของมักซ์ เวเบอร์	163
	เหตุผลนิยมแบบโลกตะวันตก	165
	การสะสางความเชื่อมกมายในโลกทัศน์ทางศาสนาและการปรากฏขึ้น	
	ของจิตสำนึก	167

ความทันสมัยในฐานะกระบวนการสร้างเหตุผลทางสังคม :	
บทบาทของจริยธรรมแบบโปรเตสแตนต์	169
กระบวนการสร้างเหตุผลของกฎหมาย	171
สรุปท้ายบท	175
บทที่ 7 การกระทำทางสังคม กิจกรรมเชิงเป้าหมาย และการสื่อสาร	177
ทฤษฎีการกระทำของเวเบอร์ 2 แบบ	178
แนวทางสู่ความสำเร็จกับแนวทางสู่การบรรลุความเข้าใจ	182
การให้ความหมายและความสมเหตุสมผล	185
การอ้างความสมเหตุสมผล	187
การจำแนกประเภทของวัจนกรรม	190
ปฏิบัตินิยมเชิงรูปแบบและปฏิบัตินิยมเชิงประจักษ์	193
สรุปท้ายบท	198
บทที่ 8 การเปลี่ยนกระบวนทัศน์ : จากการทำเชิงเป้าหมายสู่การกระทำ	
 ทางการสื่อสาร	201
พื้นฐานของสังคมศาสตร์ในทฤษฎีการสื่อสาร	203
ภูมิหลังด้านความศักดิ์สิทธิ์และด้านบรรทัดฐานในการกระทำทางการสื่อสาร	208
การทำให้อำนาจศักดิ์สิทธิ์กลายเป็นเรื่องของโครงสร้างภาษา	210
สรุปท้ายบท	214
บทที่ 9 ระบบและโลกชีวิต	215
แนวคิดเรื่องโลกชีวิตและจิตนิยมเชิงตีความของสังคมวิทยา	218
การแบ่งแยกเรื่องระบบและโลกชีวิต	233
สรุปท้ายบท	253
สรุปส่วนที่ 2 การกระทำทางการสื่อสารและโลกชีวิต	255

ส่วนที่ 3 การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงและการกระทำทางการสื่อสาร	261
เกริ่นนำ	262
บทที่ 10 แนวคิดเรื่องเหตุผลและทฤษฎีการกระทำกับทฤษฎี	
การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง	263
แนวคิดเรื่องเหตุผลและความสมเหตุสมผลเพื่อการพัฒนาทฤษฎี	
การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง	264
ทฤษฎีการกระทำเพื่อการพัฒนาทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง	275
สรุปท้ายบท	284
บทที่ 11 โลกชีวิตและระบบในทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง	285
โลกชีวิตและระบบในทฤษฎีแห่งสังคม	286
แนวคิดเรื่องโลกชีวิตและการศึกษาในสภาวะหลังสมัยใหม่	298
แนวคิดเรื่องโลกชีวิตในทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง	303
การพัฒนาทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงด้วยศักยภาพของโลกชีวิต	304
สรุปท้ายบท	313
บทที่ 12 การปลดปล่อยอาณานิคมในโลกชีวิตทางการศึกษา	315
ลัทธิจักรวรรดินิยม ลัทธิอาณานิคม ลัทธิอาณานิคมแบบใหม่	
และแนวคิดแบบหลังอาณานิคม	316
แนวคิดเรื่องความเป็นองค์ประจักษ์ร่วมและประชาสังคมในโลกชีวิต	
กับทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง	323
แนวคิดเรื่องความรู้ท้องถิ่น	325
กรณีตัวอย่างการปลดปล่อยอาณานิคมของโลกชีวิตทางการศึกษา	326
- กรณีตัวอย่างที่ 1 : โครงการทางการศึกษาของชุมชนพื้นเมืองเยอกล่า	
ประเทศออสเตรเลีย	326

- กรณีตัวอย่างที่ 2 : การสนับสนุนการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ เพื่อถ่วงดุลการเรียนรู้ภาษาฝรั่งเศสของประเทศแอลจีเรีย	331
- กรณีตัวอย่างที่ 3 : การปลดปล่อยของหลักสูตรกายวิภาคศึกษา	337
- กรณีตัวอย่างที่ 4 : การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเยาวชนชนพื้นเมือง อเมริกันในมลรัฐโอแลสกา ประเทศสหรัฐอเมริกา	342
- กรณีตัวอย่างที่ 5 : โรงเรียนบ้านหนองแก โรงเรียนต่างอำเภอขนาดเล็ก ที่มีผลการสอบภาษาอังกฤษ O-NET อันดับ 1 ของจังหวัดสระแก้ว	345
สรุปท้ายบท	351

สรุปส่วนที่ 3 การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงและการกระทำทางการสื่อสาร 353

บทที่ 13 บทสรุป 371

ภาคผนวก 376

บรรณานุกรม 381

ดัชนี 397

1

တစ်

အောက်

การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง :

จากสาระกระทำทางการสื่อสารถึงโลกชีวิตทางการศึกษา

การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (transformative learning) เป็นทฤษฎีที่ปรากฏขึ้นในโลกวิชาการมาไม่ต่ำกว่า 45 ปี นับตั้งแต่แจ๊ค เมอซิโรว์ (Jack Mezirow) นักวิชาการทางสาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่ เป็นผู้บุกเบิกทฤษฎี อีกทั้งยังเป็นผู้ค้นพบกระบวนการเรียนรู้ของวัยผู้ใหญ่ผ่านการค้นคว้าและการทำวิจัยทางการศึกษา ณ ประเทศอเมริกา (Mezirow & Marsick, 1978) แต่การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงคืออะไรกันแน่ ? หากจะนำเสนอถึงนิยามของการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงอย่างสั้นที่สุดก็อาจจะกล่าวได้ว่า การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงคือการปรับเปลี่ยนความเชื่อเดิมของบุคคลอันเป็นสาเหตุของความไม่สบายใจและส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตให้เปลี่ยนไปสู่การมีความเชื่อใหม่/มุมมองใหม่ ซึ่งผลักดันให้เกิดการกระทำ การปฏิบัติหรือพฤติกรรมใหม่ด้วย ทั้งนี้ การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นได้ก็จำเป็นจะต้องอาศัยกระบวนการสนับสนุนหลายประการ เช่น การสะท้อนเชิงวิพากษ์ และการพัฒนาตนเองอย่างจริงจัง เป็นต้น เพราะฉะนั้น หากพิจารณาด้วยนิยามดังกล่าว การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงจึงครอบคลุมถึงการเปลี่ยนแปลงในหลากหลายมิติ เช่น การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางการเรียนรู้ การทำงาน สุขภาพ การศึกษา ชีวิตสมรส การเงิน รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงเรื่องมุมมองที่มีต่อวัฒนธรรม เพศสภาพ เชื้อชาติ การเมืองการปกครอง สิ่งแวดล้อม หรือการสูญเสียสิ่งอันเป็นที่รัก เป็นต้น กล่าวได้ว่า นิยามและคำอธิบายเกี่ยวกับการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของปวงชนอย่างเรา ๆ มากพอสมควร ดังนั้น จึงไม่น่าแปลกใจนักหากเราได้ยินว่านักวิชาการในสาขาต่าง ๆ ได้นำทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงมาประยุกต์ใช้ในการวิจัยเพื่อนำไปสู่การพัฒนามนุษย์ในประเด็นต่าง ๆ ที่หลากหลาย

ในเบื้องต้น ผู้เขียนจำเป็นจะต้องกล่าวถึงประเด็นสำคัญเรื่องการเลือกใช้คำแปลของคำว่า “transformative learning” ในภาษาไทยและความวิตกกังวลต่อแวดวงวิชาการไทยต่อความเข้าใจเรื่อง “transformative learning” เสียก่อน กล่าวคือ ในหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนเลือกใช้คำว่า “การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง” ตลอดทั้งเล่ม อย่างไรก็ตาม มีการแปลคำว่า “transformative learning” เป็นภาษาไทยในคำอื่นอีก เช่น “การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง” “การเรียนรู้เชิงแปลง” หรือ “เรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง” เป็นต้น ด้วยการใช้คำภาษาไทยที่หลากหลายเช่นนี้ นักวิชาการไทยจำนวนหนึ่งจึงสะท้อนว่า ผู้เขียนมีความจำเป็นที่จะต้องกล่าวถึง

ส่วนที่

1

การเรียนรู้
สู่การเปลี่ยนแปลง

เกริ่นนำ

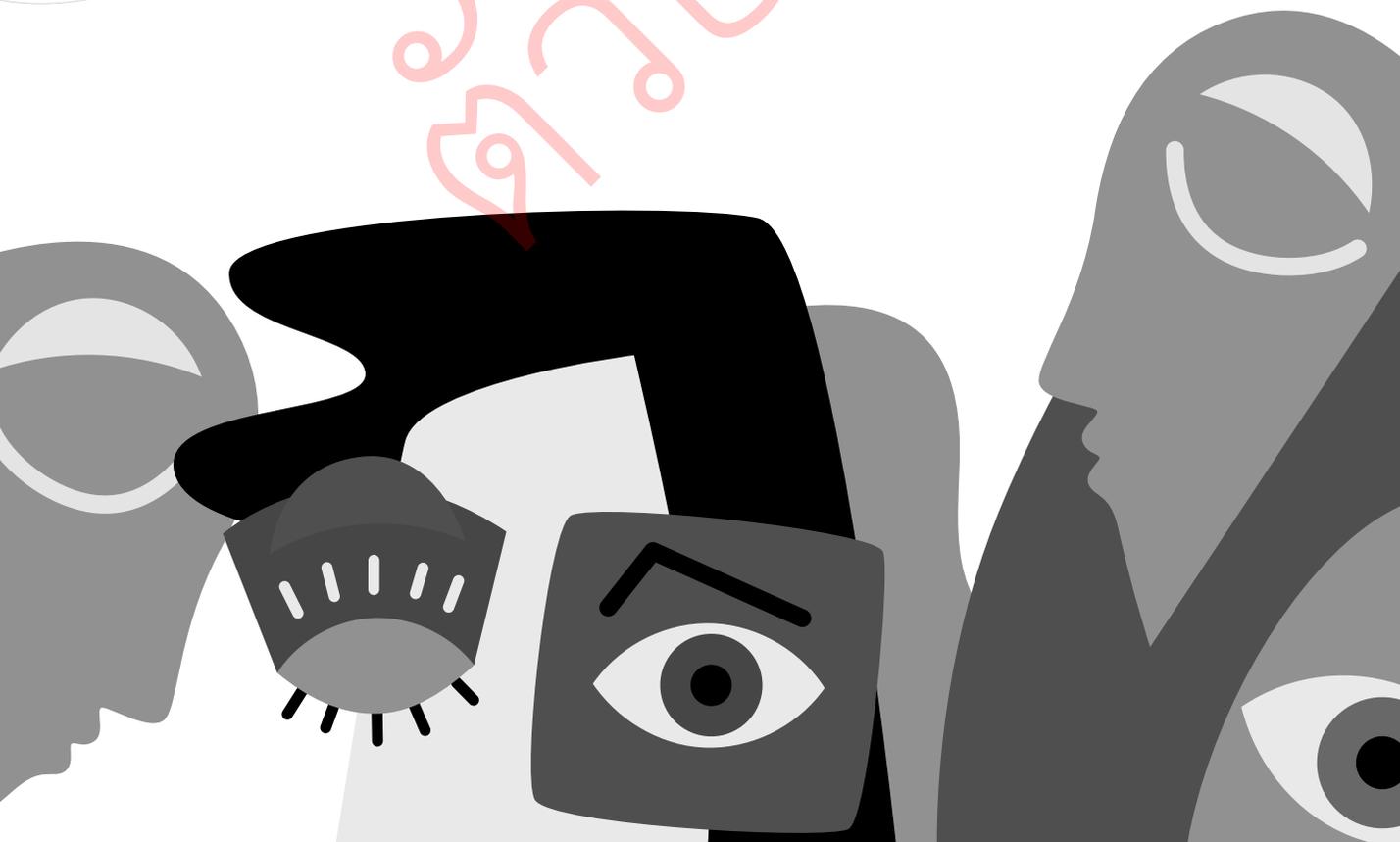
การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (transformative learning) เป็นประเด็นที่นักวิชาการไทย ในหลายกลุ่มสาขาวิชาทั้งในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ให้ความสนใจและเป็นที่รู้จักในประเทศไทยไม่ต่ำกว่า 15 ปี (ประเวศ วะสี, 2550; จุมพล พูลภัทรชีวิน, 2552) โดยเฉพาะในแง่ของการนำการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงไปประยุกต์ใช้ ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร การสอนผู้เรียนหรือการทำวิจัย กระทั่งกล่าวได้ว่า นักวิชาการและนักวิจัยจำนวนมากล้วนมีเป้าหมายในการนำการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงไปใช้ใน ลักษณะค่อนข้างคล้ายคลึงกันคือเพื่อการพัฒนาหรือสร้างความเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคล หรือกลุ่ม

ด้วยเหตุผลน่าปการที่ทำให้ผู้เขียนเองมีความสนใจใคร่รู้ต่อการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะจุดเริ่มต้นจากมิติเชิงประสบการณ์ชีวิตที่ผู้เขียนได้ผ่านสถานการณ์ที่คับขันลำบากใจ หรือเรียกอีกอย่างว่า ภาวะวิกฤติที่ทำให้สับสน/ภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออกตั้งแต่วัยเยาว์จนถึงวัย ผู้ใหญ่ตอนต้น ประกอบกับความรู้ที่ได้รับจากการเรียนในสาขาวิชาพัฒนาสังคม จิตวิทยาสังคมและการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ยิ่งทำให้ผู้เขียนพยายามค้นคว้า และทำความเข้าใจว่าการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงคืออะไรกันแน่ จะนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อชีวิตได้อย่างไร สิ่งเหล่านี้ ก่อปรขึ้นเป็นปฐมบทของการวิ่งเข้าหาการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงของผู้เขียน

ในเวลาต่อมา แม้ความสงสัยบางประการได้ค้นพบคำตอบอย่างชัดเจนขึ้นมาบ้างแล้ว (เช่น ความหมายและกระบวนการของการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง) แต่ก็ไม่ได้ทำให้ผู้เขียนหมด ความสงสัยที่มีต่อการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง เนื่องจากผู้เขียนได้รับรู้ถึงความคิดเห็นของเพื่อน ร่วมวิชาชีพ และนักวิชาการไทยจำนวนหนึ่ง ซึ่งมีความเข้าใจต่อการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงที่แตกต่าง และก่อให้เกิดความสงสัยอีกครั้ง อีกทั้ง บ่อยครั้งที่ความเข้าใจของผู้ที่อ้างว่ารู้จัก การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงนั้นยังเอนเอียงไปทางย้อนแย้งกับสิ่งที่ผู้เขียนได้ศึกษาจากตัวบท (text) อันเป็นผลงานทางวิชาการของแจ๊ค เมอซีโรว์ ผู้บุกเบิกทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (ผู้เขียนเองก็อาจจะเคยเข้าใจการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่ไม่เที่ยงตรงนัก โดยเฉพาะในช่วงที่ เคยได้เข้าร่วมกิจกรรมซึ่งอ้างว่าเป็นแนวทางที่ประยุกต์มาจากการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง) ในท้ายที่สุด เส้นทางในการสืบเสาะเบาะแสด่าง ๆ ของการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงอันเปรียบเสมือน

๒

ประวัติชีวิตและข้อเสนอลักษณ์
ของเมอซีโรว์

การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง :

จากภาระกำกับการสื่อสารถึงโลกชีวิตทางการศึกษา

ในบทที่ 2 นี้ ผู้เขียนต้องการนำเสนอ 2 หัวข้อหลัก ได้แก่ หนึ่ง ประวัติโดยสังเขปของ แจ็ค เมอซีโรว์ ผู้บุกเบิกทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง และสอง ข้อเสนอหลัก/ประเด็นหลัก ในงานวิชาการช่วงบุกเบิกของเมอซีโรว์ โดยผู้เขียนสังเคราะห์จากผลงานวิชาการในช่วงตอนต้นชีวิต ของการเป็นนักวิชาการของเมอซีโรว์ ทั้งนี้ ข้อเสนอหลัก/ประเด็นหลักดังกล่าวนี้ ผู้เขียนได้ สังเคราะห์และจำแนกออกเป็น 2 เรื่อง ได้แก่ 1) การศึกษาผู้ใหญ่ขั้นพื้นฐาน และ 2) การเรียนรู้สู่ การเปลี่ยนแปลง

ประวัติโดยสังเขปของแจ็ค เมอซีโรว์

แจ็ค เมอซีโรว์ (Jack Mezirow) ผู้สร้างความเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนทัศน์ให้กับทฤษฎี การเรียนรู้ของวัยผู้ใหญ่ ถือกำเนิดในปี ค.ศ. 1923 ณ เมืองฟาร์โก รัฐนอร์ทดาโกต้า ประเทศ สหรัฐอเมริกา กล่าวได้ว่า ตลอดช่วงชีวิตที่ผ่านมาสิริรวม 91 ปี เมอซีโรว์ได้อุทิศตนในบทบาทหน้าที่ อันหลากหลาย แต่นั่นกลับกลายเป็นโอกาสที่ดียิ่งสำหรับเมอซีโรว์ เพราะไม่ว่าจะเป็นบุคคล โลกทัศน์ในครอบครัว ในที่ทำงาน หรือหน่วยงานที่เขาเคยเข้าไปมีส่วนร่วม รวมถึงเหตุการณ์สำคัญ ต่าง ๆ ที่ปรากฏขึ้นมาในช่วงเวลาอันเหมาะสม รวบรวมว่าทุกสิ่งที่เกิดขึ้นและเกี่ยวข้องกับเมอซีโรว์ ในช่วงตลอดชีวิตนั้นล้วนแต่ช่วยต่อเติมและสร้างสรรค์ให้เกิดทฤษฎีที่ชื่อว่า “การเรียนรู้สู่ การเปลี่ยนแปลง” (transformative learning) กล่าวคือ เอ็ดดี้ เมอซีโรว์ (Edee Mezirow) ภรรยา ของเมอซีโรว์ ผู้เป็นหนึ่งในบุคคลโลกทัศน์ที่ช่วยจุดประกายความคิดให้กับทฤษฎีนี้ รวมถึงเพื่อน ร่วมงานคนสำคัญอีกหลายคนที่ได้ร่วมหัวจมท้ายในการทำงานกับเมอซีโรว์ ทั้งที่ผลลัพธ์ของงาน สามารถบรรลุเป้าหมายและยังไม่บรรลุเป้าหมาย แต่นั่นก็คือสีสันของการเดินทางแห่งชีวิตของมนุษย์ ทุกคน รวมถึงชีวิตของเมอซีโรว์ด้วยเช่นกัน

ในด้านการศึกษานั้น เมอซีโรว์สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีและปริญญาโทใน สาขาวิชาสังคมศาสตร์และการศึกษา จากมหาวิทยาลัยมินนิโซตา (University of Minnesota) ประเทศสหรัฐอเมริกา และสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอกในสาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่ (adult education) จากมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนียแห่งลอสแอนเจลิส (University of California at Los Angeles) ด้วยวิทยานิพนธ์เรื่อง “The coordinating council movement in Los Angeles County and its implications for adult education” ในช่วงอายุ 32 ปี (Mezirow, 1955) ต่อมาในปี ค.ศ. 1968 เขาได้เข้าทำงานในฐานะอาจารย์ของสาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่

3

จุดเริ่มต้นและพัฒนาการ
ของทฤษฎีการเรียนรู้
สู่การเปลี่ยนแปลง

ในบทนี้ ผู้เขียนได้นำเสนอประเด็นสำคัญในผลงานของเมอซีโรว์ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องการศึกษาผู้ใหญ่ในฐานะที่เป็นจุดเริ่มต้นของทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงอย่างปฏิเสธไม่ได้ รวมถึงการนำเสนอให้เห็นถึงพัฒนาการของทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงของเมอซีโรว์ด้วย ทั้งนี้ ผู้เขียนได้แบ่งงานเขียนของเมอซีโรว์เป็นช่วงพัฒนาการจำนวน 4 ช่วง ได้แก่ ช่วงที่ 1 คือ ผลงานเกี่ยวกับการศึกษาผู้ใหญ่และทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงของเมอซีโรว์ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1952-1976 ช่วงที่ 2 คือ ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับการศึกษาผู้ใหญ่และทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงในผลงานของเมอซีโรว์ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1977-1989 ช่วงที่ 3 คือ ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงในผลงานของเมอซีโรว์ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1990-1999 และ ช่วงที่ 4 คือ ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงในผลงานของเมอซีโรว์ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2000-2009 ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ความคิดเกี่ยวกับการศึกษาผู้ใหญ่และทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงในช่วงแรกของเมอซีโรว์ ค.ศ. 1952-1976

เมื่อพิจารณาจากประวัติชีวิตของแจ๊ค เมอซีโรว์ และหลักฐานทางเอกสาร โดยเฉพาะผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสาร Adult Education Quarterly ฉบับที่ 2 เล่มที่ 6 ปี ค.ศ. 1952 ผู้เขียนสันนิษฐานว่า ผลงานชิ้นดังกล่าว ถือเป็นปรากฏการณ์ครั้งแรกของเมอซีโรว์ในฐานะที่เป็นนักวิชาการ โดยเมอซีโรว์ได้แสดงความคิดเห็นในคอลัมน์เรื่อง “Out of the in-basket” อันมีพื้นที่เพียงประมาณ 1 หน้ากระดาษเท่านั้น (ในขณะนั้น เมอซีโรว์อายุ 29 ปี และพำนัก ณ รัฐมินนิโซต้า ประเทศสหรัฐอเมริกา) ทั้งนี้ เมอซีโรว์ได้ตั้งคำถามเกี่ยวกับบทบาทขององค์กรวิชาชีพระดับชาติ (a national professional organization) ในสาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่ รวมถึงการเสนอให้องค์กรวิชาชีพระดับชาติมีความรับผิดชอบในเชิงปฏิบัติต่อคำประกาศขององค์กรเองและควรมีการกำหนดความหมายของแนวคิดเรื่องการศึกษาผู้ใหญ่ในภาพรวมด้วย นอกจากนี้ ผู้เขียนยังเห็นว่า คุณลักษณะของความเป็นนักวิชาการของเมอซีโรว์ที่สะท้อนผ่านคอลัมน์นี้ก็คือ การถกเถียงทางวิชาการกับนักวิชาการคนอื่น ๆ อย่างตรงไปตรงมา รวมถึงความสามารถในการนำเสนอรายละเอียดที่สำคัญ และมีความเกี่ยวข้องอย่างกระชับและชัดเจน กล่าวได้ว่า คุณลักษณะของความเป็นนักวิชาการดังกล่าวของเมอซีโรว์ได้ปรากฏอย่างเข้มข้นมากขึ้นเรื่อย ๆ ในชีวิตของการเป็นนักวิชาการ

ผู้จุดประเด็นเรื่องการศึกษาผู้ใหญ่ในมุมมองที่แตกต่างไปจากเดิม และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการริเริ่มเชื่อมโยงระหว่างเรื่องการศึกษาผู้ใหญ่กับทฤษฎีวิพากษ์ตามแนวคิดของฮาเบอร์มาส

ในเวลาต่อมา เมื่อปี ค.ศ. 1954 เมอซีโรว์ก็ยังคงแสดงความคิดเห็นผ่านคอลัมน์ในวารสาร Adult Education Quarterly ฉบับที่ 4 เล่มที่ 5 เรื่อง Comments on “Decision-Makers of an American Community” ในคอลัมน์นี้ เมอซีโรว์ได้กล่าวถึงบทบาทของนักการศึกษาผู้ใหญ่ว่า นักการศึกษาผู้ใหญ่ควรเป็นผู้สอนและแนะนำกลุ่มคนต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อให้สมาชิกสามารถมีส่วนร่วมในการตัดสินใจแบบประชาธิปไตยได้ ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงเจตคติเกี่ยวกับความกลัว การมองโลกในแง่ร้าย และความเยียบ ไปสู่การมีความมั่นใจ การพัฒนาความรู้ และการรู้จักการมีส่วนร่วมเชิงรุกจึงต้องอาศัยการศึกษาและนักการศึกษาด้วย หลังจากนั้น เมอซีโรว์ได้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอกในสาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่จากมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย เมืองลอสแอนเจลิส (University of California at Los Angeles หรือ UCLA) ด้วยวิทยานิพนธ์เรื่อง “The coordinating council movement in Los Angeles County and its implications for adult education” (Mezirow, 1955) รวมทั้ง เมอซีโรว์ยังได้นำประสบการณ์ของการเป็นที่ปรึกษาด้านการพัฒนาชุมชนของหน่วยรัฐบาลสหรัฐอเมริกาและมีบทความตีพิมพ์เรื่อง The coordinating council in community development: An evaluation (Mezirow, 1958) ซึ่งเมอซีโรว์ได้นำเนื้อหาส่วนหนึ่งในวิทยานิพนธ์มาเผยแพร่ ในบทความดังกล่าว เมอซีโรว์นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของสภาการศึกษาผู้ใหญ่ในการดูแลชุมชนต่าง ๆ ในเมืองลอสแอนเจลิส ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายทั้งในแง่ของขนาดประชากร ลำดับชั้นทางสังคม ความเป็นเมือง และการเคลื่อนย้ายของประชากร

นอกเหนือจากการแสดงความคิดเห็นผ่านคอลัมน์และบทความดังกล่าวแล้ว ผลงานวิชาการของเมอซีโรว์ในเวลาต่อมาก็ยิ่งปรากฏความเข้มข้นในเรื่ององค์ความรู้ของการศึกษาผู้ใหญ่มากขึ้น โดยเฉพาะการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับพื้นฐานเชิงญาณวิทยา (epistemological foundation) และเชิงระเบียบวิธีวิทยา (methodological foundation) ของทฤษฎีทางการศึกษา ดังปรากฏในบทความเรื่อง “Toward a theory of practice” (Mezirow, 1971) ทั้งนี้ เมอซีโรว์มีข้อเสนอแนะที่สำคัญเกี่ยวกับพื้นฐานเชิงระเบียบวิธีวิทยาคือการนำระเบียบวิธีวิจัยแบบทฤษฎีฐานราก (Grounded theory) ตามแนวคิดของเกลเซอร์ (Barney Glaser) และสเตร้าส์ (Anselm Strauss) มาประยุกต์ใช้ในทฤษฎีทางการศึกษาผู้ใหญ่ โดยเมอซีโรว์ได้นำเสนอว่า เกลเซอร์

4

**กลุ่มแนวคิดและการเคลื่อนไหว
ทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนา
ทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง**

การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง :

จากคณะกรรมการสภาทางการสื่อสารถึงโลกชีวิตทางการศึกษา

จากในบทก่อนที่ว่าด้วยประเด็นหลักในงานวิชาการช่วงบุกเบิกของเมอซีโรว์ และการศึกษาผู้ใหญ่ในฐานะจุดเริ่มต้นและพัฒนาการของทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง ผู้อ่านคงจะได้เห็นสาระสำคัญของการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงบ้างแล้วพอสมควร ถึงกระนั้น การทำความเข้าใจความรู้เชิงรากฐานทางความคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงของ เมอซีโรว์ก็มีความจำเป็นที่จะต้องนำเสนอถึงกลุ่มแนวคิดและการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีอิทธิพล ทางความคิดต่อเมอซีโรว์ในการพัฒนาทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงด้วยเช่นกัน ในบทนี้ ผู้เขียนจึงมุ่งเน้นนำเสนอแนวคิดและทฤษฎีของนักคิดที่มีความสำคัญต่อความคิดทางวิชาการของ เมอซีโรว์ โดยจำแนกตามกลุ่มต่าง ๆ รวมถึงการนำเสนอถึงเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหว ทางสังคมที่เมอซีโรว์ได้ระบุว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนาทฤษฎีของตนด้วย ทั้งนี้ ผู้เขียนได้ แบ่งหัวข้อออกเป็น 6 ส่วน ดังนี้ (1) กลุ่มแนวคิดทางการศึกษา (2) กลุ่มแนวคิดทางจิตวิทยา (3) กลุ่มแนวคิดทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา (4) กลุ่มแนวคิดทางทฤษฎีวิพากษ์ (5) กลุ่มแนวคิด แบบประกอบสร้าง และ (6) การเคลื่อนไหวทางสังคม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

กลุ่มแนวคิดทางการศึกษา

เมอซีโรว์ได้อธิบายถึงแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและเป็นแนวคิดที่ได้รับการนำเสนอ จากนักคิดจำนวนหนึ่งในสาขาการศึกษา โดยกล่าวได้ว่า เมอซีโรว์ได้รับแรงบันดาลใจและ ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากนักคิดเหล่านี้จนกระทั่งนำไปสู่การพัฒนาทฤษฎีการเรียนรู้สู่ การเปลี่ยนแปลงของเมอซีโรว์เอง ทั้งนี้ นักคิดทางการศึกษาหรือนักการศึกษาที่มีอิทธิพลต่อ เมอซีโรว์ ได้แก่ เปาโล เฟรเร (Paulo Freire) (Freire, 1970, 1973) มัลโคล์ม โนวเลส (Malcolm Knowles) (Knowles, 1970) ไมเลส ฮอร์ตตัน (Myles Horton) และมาร์ค เทนแนนท์ (Mark Tennant) (Tennant, 1993, 1994)

เปาโล เฟรเร (Paulo Freire, 1921–1997)

เปาโล เฟรเร เป็นนักการศึกษาชาวบราซิลผู้ให้ความสำคัญกับการรู้หนังสือของประชาชน ในประเทศที่ได้รับการพัฒนาน้อย โดยเฟรเรได้จัดตั้งโครงการการอ่านออกเขียนได้ขึ้นในปี ค.ศ. 1963 ณ เมืองแองจิคอส (Angicos) ประเทศบราซิล ทั้งนี้ เฟรเรให้ความสนใจกับเรื่องการรู้ หนังสือหรือการอ่านออกเขียนได้ในระดับขั้นพื้นฐาน (elementary literacy education)

สรุปส่วนที่

1

การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง

การนำเสนอเนื้อหาความในบทที่ 1 และส่วนที่ 1 มุ่งเน้นอยู่ที่เรื่องการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง อันประกอบด้วยเนื้อหาจำนวน 4 บท ได้แก่ บทที่ 1 บทนำ ผู้เขียนได้กล่าวถึงความหมายของการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง ซึ่งมีการขยายความและอธิบายคำสำคัญต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในนิยามเพื่อให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจนิยามของการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงในระดับที่ลึกซึ้งมากขึ้น ส่วนอีกหัวข้อหนึ่งคือกระบวนการของการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง ผู้เขียนได้นำเสนอและอธิบายขั้นตอน/กระบวนการดังกล่าวที่ละเอียดขึ้นว่าคืออะไร อีกทั้ง ผู้เขียนยังได้อธิบายเชื่อมโยงกับข้อค้นพบในการวิจัยของเมอซีโรว์และมาร์ซิก (Mezirow & Marsick, 1978) ซึ่งข้อค้นพบดังกล่าวได้นำไปสู่การก่อร่างขั้นตอน/กระบวนการของการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงในแบบฉบับดั้งเดิมขึ้นมา ทว่าในเวลาต่อมา เมอซีโรว์ก็ได้ปรับเปลี่ยนขั้นตอนของการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงให้มีความเป็นสากลและครอบคลุมมากขึ้น

ในบทที่ 2 ประวัติชีวิตและข้อเสนอหลักของเมอซีโรว์ ผู้เขียนกล่าวถึงเรื่องราวชีวิตของเมอซีโรว์ โดยเฉพาะแง่มุมด้านการศึกษาและการทำงานวิชาการ กล่าวได้ว่า เส้นทางชีวิตด้านการศึกษาของเมอซีโรว์ได้นำพาให้เขามีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนและการศึกษาผู้ใหญ่ จนในท้ายที่สุด เมอซีโรว์กลายเป็นนักวิชาการทางการศึกษา ผู้สร้างข้อเสนอและถกเถียงกับองค์ความรู้ดั้งเดิมของสาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่และการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ โดยข้อเสนอหลักของเมอซีโรว์นั้นถูกผลิตขึ้นมาจากการทำวิจัยที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยในรูปแบบใหม่ รวมถึงเป็นการทำวิจัยที่อาศัยการสร้างความร่วมมือทางวิชาการกับนักวิชาการในสาขาการศึกษาและสาขาวิชาอื่นอีกจำนวนมาก ทั้งนี้ ผู้เขียนได้สังเคราะห์ข้อเสนอหลักจากผลงานวิชาการในช่วงบุกเบิกของเมอซีโรว์จำนวน 8 เรื่องด้วยกัน โดยข้อเสนอหลัก 2 ประการก็คือ เรื่องการศึกษาผู้ใหญ่ขั้นพื้นฐานและเรื่องการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง ซึ่งข้อเสนอหลักทั้งสองยังมีประเด็นปลีกย่อยลงไปอีก ทว่าในภาพรวมทั้งหมด ข้อเสนอหลักเหล่านี้ถือเป็นรากฐานของความรู้ที่เมอซีโรว์นำไปใช้ในการพัฒนาทฤษฎีของตนต่อไป อีกทั้งยังเป็นการสร้างข้อถกเถียงทางวิชาการเพื่อพลิกโฉมองค์ความรู้ในสาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่อย่างมีนัยสำคัญอีกด้วย

ส่วนบทที่ 3 การศึกษาผู้ใหญ่ในฐานะจุดเริ่มต้นของทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง นั้น ผู้เขียนได้จำแนกผลงานทางวิชาการของเมอซีโรว์ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1952–2009 ออกเป็น 4 กลุ่ม โดยลำดับตามช่วงเวลาของการตีพิมพ์ผลงาน จากนั้น ผู้เขียนจึงสังเคราะห์ประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาผู้ใหญ่ที่ปรากฏอยู่ในแต่ละช่วงเวลา ทั้งนี้ ในช่วงแรกคือ ปี ค.ศ. 1952–1976 ผู้เขียนพบว่า เมอซีโรว์เน้นการวิพากษ์องค์กรที่มีบทบาทในการดูแลการศึกษาผู้ใหญ่และวิพากษ์ระเบียบ

วิธีวิจัยที่ใช้ในการสร้างองค์ความรู้ในสาขาวิชาการศึกษาระดับผู้ใหญ่ ช่วงเวลาต่อมาคือช่วงที่สอง ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1977–1989 เมอซีโรว์ค้นพบแก่นสำคัญเรื่องการเปลี่ยนแปลงเชิงมุมมอง ซึ่งมีฐานคิดเชื่อมโยงกับกลุ่มทฤษฎีวิพากษ์และแนวคิดของฮาเบอร์มาส กล่าวได้ว่า อิทธิพลของแนวคิดจากทฤษฎีวิพากษ์และฮาเบอร์มาสในผลงานของเมอซีโรว์ในช่วงต่อมาคือ ปี ค.ศ. 1990–1999 ยิ่งปรากฏชัดเจนมากขึ้น ดังประเด็นสำคัญที่เมอซีโรว์นำเสนอ เช่น การสะท้อนเชิงวิพากษ์ ความเป็นเอกเทศ และการสร้างพลังใจทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับชุมชนเพื่อการกระทำทางสังคม แม้กระทั่งผลงานในช่วงปี ค.ศ. 2000–2009 อิทธิพลของฮาเบอร์มาสก็ยังคงปรากฏอย่างเปิดเผยและอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดเรื่องการกระทำทางการสื่อสารของฮาเบอร์มาส ดังการนำเสนอประเด็นสำคัญของเมอซีโรว์เรื่องวาทกรรมเชิงสะท้อนและมิติการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

อย่างไรก็ตาม แม้ฮาเบอร์มาสจะมีอิทธิพลต่อการพัฒนาทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงของเมอซีโรว์อย่างมีอาจปฏิเสธได้ ทว่ายังมีนักคิดในกลุ่มแนวคิดต่าง ๆ ได้แก่ กลุ่มแนวคิดทางการศึกษา จิตวิทยา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ทฤษฎีวิพากษ์ และประกอบสร้างนิยามซึ่งเมอซีโรว์ได้รับเอาแนวคิดเหล่านี้มาใช้ในการอธิบายการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงด้วยเช่นกัน ด้วยเหตุดังกล่าว ผู้เขียนจึงเชื่อว่า เมอซีโรว์คือนักวิชาการทางการศึกษาที่พยายามพัฒนาความรู้ในสาขาวิชาการศึกษาระดับผู้ใหญ่ด้วยการก้าวข้ามพรมแดนความรู้ของครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ไปสู่ความรู้ของสาขาวิชาที่แตกต่างออกไปอย่างกว้างขวางและประสบความสำเร็จ ดังเห็นได้จากแนวโน้มของการทำวิจัยและการให้ความสนใจของนักวิชาการทั้งสาขาการศึกษาและสาขาวิชาอื่น ๆ ทั่วโลกในปัจจุบัน

กล่าวได้ว่า เนื้อหาในตอนที่ 1 นี้ ผู้เขียนต้องการอธิบายเรื่องการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงตามแนวคิดของแจ๊ค เมอซีโรว์ โดยการฉายภาพให้เห็นถึงที่มาที่ไปของรากฐานทางความคิดของเมอซีโรว์เป็นหลัก อย่างไรก็ตาม งานเขียนของเมอซีโรว์ในช่วงกลางและหลังซึ่งได้อ้างถึงแนวคิดต่าง ๆ ของฮาเบอร์มาสนั้นได้ก่อให้เกิดคำถามว่า เมอซีโรว์มีเจตนากรณีในการนำเสนอทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงอันก่อรูปขึ้นมาจากแนวคิดของฮาเบอร์มาสอย่างไร ดังนั้น ในตอนที่ 2 ผู้เขียนจึงจำเป็นต้องเผชิญหน้ากับงานเขียนชิ้นสำคัญของฮาเบอร์มาสที่เมอซีโรว์ได้อ้างถึงตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงผลงานช่วงท้าย แนวคิดดังกล่าวนั้นก็คือแนวคิดเรื่องการกระทำทางการสื่อสาร ทั้งนี้ ผู้เขียนเชื่อว่าเนื้อหาในตอนที่ 2 จะช่วยขยับขยายความเข้าใจของผู้เขียนที่มีต่อการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงให้ชัดเจนและละเอียดลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น

ส่วนที่

๒

การกระทำทางการสื่อสาร
และโลกชีวิต

เกริ่นนำ

“ปรัชญาจำนวนมากเกิดขึ้นมาเพื่อเป็นหนทางสู่
ความรอด (ในความหมายที่กว้าง) แม้ความเข้าใจของเราที่
ว่าจะอะไรคือความรอด และรอดจากอะไร จะแตกต่างกันมาก
ไม่แพ้ความแตกต่างหลากหลายของปรัชญาเลยทีเดียว”
(เครก, 2563: หน้า 15)

ประโยคข้างต้นอาจเป็นเสมือนตัวแทนทางความรู้สึกนึกคิดของผู้เขียนที่มีต่อแนวคิดของฮาเบอร์มาส เนื่องจากผู้เขียนเชื่อว่า ฮาเบอร์มาสต้องการนำเสนอหนทางสู่ “ความรอด” ให้แก่มนุษยชาติผ่านพื้นที่ในสาขาวิชาสังคมวิทยา โดยใช้พื้นฐานความรู้ทางปรัชญาและใช้การใคร่ครวญแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ จำนวนมาก ทั้งนี้เพื่อนำเสนอสิ่งที่ฮาเบอร์มาสเชื่อว่าเป็นหนทางไปสู่ปลายทางอันเป็นคำตอบของความอยู่รอดร่วมกันของมนุษย์ในโลกที่มีความแตกต่างหลากหลายในแทบทุกมิติ คือ ทฤษฎีการกระทำทางการสื่อสาร

ทั้งหมดนี้เกิดขึ้นเพราะการมองว่า ความซับซ้อนของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไม่อาจแก้ไขปัญหาหรือสร้างคำอธิบายบนฐานของเรื่องสัญชาตญาณของมนุษย์เพียงอย่างเดียว อีกทั้ง การอธิบายการกระทำหนึ่ง ๆ ของมนุษย์ก็ไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะลงข้อสรุปอย่างรวดเร็วและอย่างไร้เหตุผล ในทำนองเดียวกัน สถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของเราและที่เกิดขึ้นในสังคมโลกก็ไม่อาจใช้หลักเกณฑ์เดียวกันในการตัดสินหรือพิจารณาว่าสิ่งใดถูกหรือผิด ดีหรือชั่ว เหมาะสมหรือไม่เหมาะสม หรือสิ่งใดควรคงอยู่ต่อไปหรือควรชำระให้สาบสูญไปเสีย โดยอาจกล่าวได้ว่า มนุษย์ดำเนินชีวิตผ่านการกระทำที่มีเหตุผลเบื้องหลังหรือมีเหตุผลในการสนับสนุนการกระทำต่าง ๆ หลากหลายประเภท และมนุษย์ไม่ได้ยึดถือเพียงเกณฑ์ ๆ เดียวหรือเหตุผล ๆ เดียวในการใช้ชีวิตในสังคม อย่างไรก็ตาม การอยู่ร่วมกันกับมนุษย์ผู้อื่นในพื้นที่หนึ่ง ๆ ในชุมชนหรือในสังคมโลกนั้นจำเป็นต้องอาศัยสิ่งที่เรียกว่า “ความเข้าใจร่วมกัน” ซึ่งนับเป็น

5

บทนำ : ปัญหาของเหตุผล

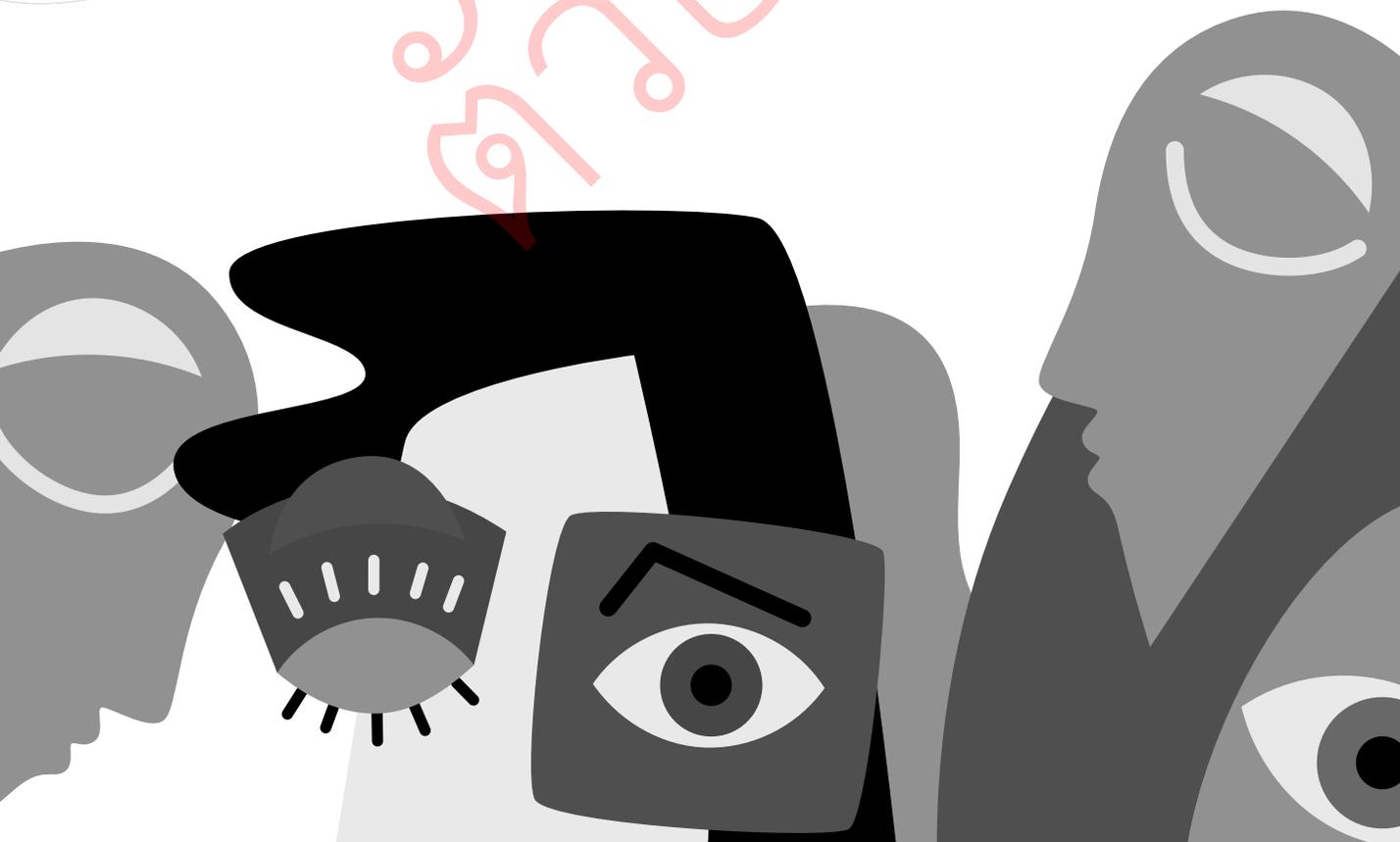
เหตุผล/ความเป็นเหตุผล : รายละเอียดเบื้องต้น

บทนำของหนังสือ *The theory of communicative action: Volume one: Reason and the rationalization of society* ของฮาเบอร์มาสนั้น ประกอบด้วย 4 หัวข้อย่อยด้วยกัน ได้แก่ เหตุผล/ความเป็นเหตุผล : รายละเอียดเบื้องต้น คุณลักษณะของแนวทางของการทำความเข้าใจโลกสมัยใหม่และโลกความเชื่ออันเร้นลับ ความสัมพันธ์ของโลกและลักษณะต่าง ๆ ของเหตุผล ในแนวคิดเรื่องการกระทำในสังคมวิทยา และปัญหาของการทำความเข้าใจเรื่องการให้ความหมายในสังคมศาสตร์ โดยส่วนแรกฮาเบอร์มาสได้เริ่มกล่าวถึง ปัญหาเกี่ยวกับเหตุผล (rationality problematic) ที่เกิดขึ้นในสาขาวิชาสังคมวิทยา ซึ่งเป็นปัญหาที่ไม่ได้เกิดจากตัวแปรภายนอก แต่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตัวของสังคมวิทยาเอง เนื่องด้วยสังคมวิทยามีความแตกต่างจากสาขาวิชาอื่น (เช่น รัฐศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นเรื่องธรรมชาติของสังคมวิทยาที่มีความเชื่อมโยงกับภาพรวมทั้งหมดของสังคม ไม่ว่าจะเป็นการเชื่อมโยงกับระบบต่าง ๆ ในสังคม รวมไปถึงการเชื่อมโยงกับโลกชีวิต ซึ่งเป็นพื้นที่ในการดำเนินชีวิตประจำวันของพลเมือง ด้วยเหตุดังกล่าว จึงทำให้สังคมวิทยาไม่อาจหลีกเลี่ยงเรื่องความสัมพันธ์กับภาพรวมทั้งหมดไปได้ กล่าวอีกอย่างคือ สังคมวิทยาไม่อาจแยกตัวออกจากทั้งระบบและโลกชีวิตได้อย่างเช่นสาขาวิชาอื่น ๆ ในสังคมศาสตร์ เช่น เศรษฐศาสตร์ หรือรัฐศาสตร์ เป็นต้น

นอกจากนี้ ด้วยคุณลักษณะเฉพาะตัวของสังคมวิทยาดังกล่าว ประกอบกับแนวคิดทฤษฎีสำคัญของสังคมวิทยาก็ตกอยู่ในสถานะที่ถูกตั้งคำถามหรือได้รับการวิพากษ์ทั้งต่อแนวคิดเรื่องเหตุผล/ความเป็นเหตุผล ทฤษฎีเกี่ยวกับสังคม (theory of society) และแนวคิดเรื่องการกระทำ (the concept of action) โดยปัญหาต่าง ๆ แบ่งออกได้เป็น 3 ระดับ ได้แก่ หนึ่ง ระดับอภิทฤษฎี (metatheoretical level) ซึ่งสังคมวิทยาได้รับการตั้งคำถามเกี่ยวกับการนำแนวคิดของการกระทำไปใช้ สอง ระดับระเบียบวิธีวิทยา (methodological level) ซึ่งสังคมวิทยาถูกตั้งคำถามเรื่องการเข้าถึงมิติที่เรียกว่า “ปริมณฑลของตัววัตถุ/สิ่งที่ถูกกระทำ” (object domain) ในแง่ของการทำความเข้าใจความหมาย และสาม ระดับในเชิงประจักษ์-ทฤษฎี (empirical-theoretical) ซึ่งสังคมวิทยาถูกตั้งคำถามต่อภาวะความทันสมัยของสังคมในแง่ของการเป็นสังคมที่มี “กระบวนการคิดที่มีเหตุผล” ทั้งนี้ ฮาเบอร์มาสได้พยายามคลี่คลายประเด็นปัญหาของการใช้แนวคิดของเหตุผลที่กล่าวข้างต้นนั้นใน 3 ระดับ ผ่านการสืบสาวรากทางประวัติศาสตร์ของทฤษฎี ตั้งแต่แนวคิด

6

ทฤษฎีเหตุผล/ความเป็นเหตุผล
ของมักซ์ เวเบอร์

การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง :

จากภาระกระทำทางการสื่อสารถึงโลกชีวิตทางการศึกษา

แนวคิดที่สำคัญมากที่สุดอย่างหนึ่งในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 คือ แนวคิดของ มาเกี เดอ กงดอร์เซ (Marquis de Condorcet หรือ Marie Jean Antoine Nicolas de Caritat Condorcet) นักปรัชญาและนักคณิตศาสตร์ชาวฝรั่งเศส ผู้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับวิธีการศึกษา ธรรมชาติด้วยเครื่องมือหลัก 3 ประการ อันได้แก่ การสังเกต การทดลอง และการคำนวณ (Habermas, 1984, p. 145) ทั้งนี้ ในประเด็นเรื่องเหตุผลนั้น เจตนารมณ์ของกงดอร์เซประการหนึ่งก็คือ ความปรารถนาที่จะปลดปล่อยความมีอคติ (prejudice) หรือความเชื่อมมายทั้งในธรรมชาติและในจิตใจของมนุษย์ให้มีเหลือน้อยที่สุดและสนับสนุนให้จิตใจของมนุษย์และการศึกษาวิทยาศาสตร์ธรรมชาติเดินไปสู่อารยธรรมแห่งการรู้แจ้งมากที่สุด อีกทั้ง กงดอร์เซยังเชื่อว่า ความสมบูรณ์แบบ (perfection) คือเป้าหมายของความก้าวหน้า (progress) ดังนั้น ความก้าวหน้าจึงอยู่ในฐานะที่เป็นเรื่องของการเรียนรู้ กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ ความก้าวหน้าคือเป้าหมายของการเรียนรู้ ซึ่งกล่าวอย่างแคบหมายถึง การแก้ปัญหาอย่างชาญฉลาด

ในแง่หนึ่ง กงดอร์เซกำลังสนทนากับความคิดเห็นที่มาจากสำนักคิดหรือแนวทางการตีความของฝ่ายอื่น ๆ เช่น ความคิดเห็นทางคริสต์ศาสนา ทางปรัชญา ทางศีลธรรมและทางการเมืองการปกครอง โดยความรู้จากฝ่ายต่าง ๆ ได้ถูกจัดวางตำแหน่งใหม่หรือลดระดับให้เป็นเพียงแค่มุมมองที่ไม่ตอบสนองต่อความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ (scientific progress) ทั้งนี้ ผลพวงที่ตามมาก็คือ ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ได้เข้ามาแทนที่กระบวนการสร้างเหตุผลของชีวิตทางสังคม (rationalization of social life) ของมนุษย์ในลักษณะอื่น ๆ อีกทั้ง นักวิทยาศาสตร์หรือตัวแทนของฝ่ายที่ประกาศตัวว่าอยู่ในสำนักรู้แจ้ง (enlightenment) ยังได้เข้าไปตรวจสอบและสะสางอคติที่ซ่อนอยู่ในปริณิถิตต่าง ๆ ให้เบาบางลงไป เช่น ในศาสนจักร ในโรงเรียน ในรัฐบาล และในสถาบันต่าง ๆ ที่ได้รับการจัดตั้งมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน เป็นต้น ดังนั้น ลักษณะของกระบวนการสร้างเหตุผล (rationalization) ที่ยึดโยงกับมุมมองเรื่องศักยภาพทางปัญญาและการหยั่งรู้ (insight) ซึ่งได้คลี่คลายกลายเป็นเรื่องประสิทธิภาพของการให้เหตุผลเชิงประจักษ์นั้น จึงมีอิทธิพลต่อการตีความของนักคิดจำนวนมากในเวลาต่อมา โดยเฉพาะคนอย่างแมกซ์ เวเบอร์ ผู้เป็นตัวแทนสำคัญของการบุกเบิกและเผยแพร่กระบวนการสร้างเหตุผลแบบมุ่งเป้าหมายแต่ก็ละเลยเรื่องกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมไปอย่างน่าเสียดายสำหรับฮาเบอร์มาส

**การกระทำทางสังคม กิจกรรม
เชิงเป้าหมาย และการสื่อสาร**

ดังที่กล่าวไปในบทที่แล้วว่า กระบวนการสร้างเหตุผลของเวเบอร์นั้นให้ความสำคัญเฉพาะเหตุผลเชิงเป้าหมายเท่านั้น รวมถึงการที่เวเบอร์ไม่ได้สนใจเรื่องการนำปฏิบัติการทางการสื่อสารเข้ามาในโลกชีวิต ทั้งนี้ ฮาเบอร์มาสมองว่าทฤษฎีการกระทำของเวเบอร์เป็นเพียงจุดเริ่มต้นของการวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการกระทำทางการสื่อสาร อีกทั้ง ทฤษฎีการกระทำที่ฮาเบอร์มาสหยาบกมาอภิปรายนั้นไม่ใช่ทฤษฎีการกระทำเชิงวิเคราะห์ (analytic theory of action) ซึ่งมุ่งการทำความเข้าใจโครงสร้างต่าง ๆ ของกิจกรรมเชิงเป้าหมายและไม่ได้พิจารณาเรื่องกลไกต่าง ๆ ของการกระทำในเชิงประสานร่วมมือในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เนื่องด้วยทฤษฎีการกระทำเชิงวิเคราะห์ตามแนวทางของโลกแองโกล-แซกซอน (Anglo-Saxon world) นั้นให้ความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของข้อเท็จจริงและเพิกเฉยต่อความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำและโลกอันเป็นสิ่งสำคัญของการบูรณาการทางสังคม การกระทำจึงถูกลดทอนให้เหลือเพียงแต่แง่มุมของเหตุผลเชิงเป้าหมาย ซึ่งเป็นแนวคิดแบบโลกวัตถุนิยมที่เน้นความสัมพันธ์เชิงวิธีการ-เชิงเป้าหมายเท่านั้น (Habermas, 1984, pp. 273-274)

อย่างไรก็ตาม ฮาเบอร์มาสได้แจกแจงให้เห็นถึงข้อเสนอสำคัญในแนวคิดเรื่องการกระทำของเวเบอร์เพื่อนำมาใช้พัฒนาแนวคิดเรื่องการกระทำทางการสื่อสาร ดังนี้

ทฤษฎีการกระทำของเวเบอร์ 2 แบบ

กล่าวได้ว่า แนวทางของเวเบอร์คือการให้ความสำคัญกับเหตุผลเชิงเป้าหมายเป็นหลัก และเวเบอร์เพิกเฉยต่อการกระทำในลักษณะที่เน้นการทำความเข้าใจร่วมกัน นอกจากนี้ เวเบอร์ยังมีแนวคิดย่อยบางอย่างที่มีทิศทางสอดคล้องกับเหตุผลเชิงเป้าหมาย โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องการให้ความหมาย (theory of meaning) ในฐานะที่เป็นพื้นฐานของทฤษฎีการกระทำและทฤษฎีเรื่องการมีจิตสำนึก กล่าวคือ เวเบอร์เชื่อว่า พฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งเรียกว่า “การกระทำ” นั้น อาจเป็นลักษณะภายในหรือภายนอก เป็นกิจกรรม เป็นการละเว้น (omission) หรือคล้อยตามในลักษณะที่ผู้กระทำเชื่อมโยง “การกระทำ” ดังกล่าวกับการให้ความหมายเชิงอัตวิสัย (subjective meaning) ที่วางอยู่บนความเชื่อและเจตนาในการกระทำของผู้กระทำในฐานะองค์ประธานในเชิงเอกเทศ นอกจากนี้ ในการบรรลุความเข้าใจร่วมกันของเวเบอร์นั้น หากพิจารณาในระดับผิวเผินก็อาจถูกเชื่อได้ว่าเป็นการกระทำทางการสื่อสารได้ แต่แท้จริงแล้ว อาจต้องพิจารณาว่าการบรรลุความเข้าใจร่วมกันนั้นต้องอยู่ภายใต้แนวคิดเรื่องเจตนาหรือไม่ รวมถึงยังอยู่ภายใต้แนวคิด

8

**การเปลี่ยนกระบวนการทัศน์:
จากการกระทำเชิงเป้าหมาย
สู่การกระทำทางการสื่อสาร**

การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง :

จากภาระกระทำทางการสื่อสารถึงโลกชีวิตทางการศึกษา

กล่าวให้ถึงที่สุดแล้ว การที่ฮาเบอร์มาสกลับไปทบทวนแนวคิดเรื่องการกระทำเชิงเป้าหมายของเวเบอร์และแนวคิดเรื่องวัจนกรรมของออสตินนั้น ก็เพื่อใช้เป็นข้อถกเถียงพื้นฐานสำหรับการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์จากการกระทำเชิงเป้าหมายไปสู่การกระทำทางการสื่อสาร ทั้งนี้โดยอาศัยแนวคิดอีกชุดหนึ่งของบิดาผู้บุกเบิกสังคมวิทยาสมัยใหม่ คือ ยอร์จ เฮอร์เบิร์ต มิด (George Herbert Mead) และเอมิล ดูร์ไกม์ (Émile Durkheim) สิ่งที่น่าสนใจก็คือ มิดและดูร์ไกม์พัฒนาแนวคิดเรื่องกระบวนการสร้างเหตุผลต่อจากเวเบอร์ด้วยแนวคิดอื่นที่ไม่ได้อาศัยแนวคิดเรื่องจิตสำนึก กล่าวคือ มิดใช้พื้นฐานทางทฤษฎีการสื่อสารของสังคมวิทยา (communication-theoretical foundation of sociology) ในขณะที่ดูร์ไกม์ใช้ทฤษฎีความเป็นปึกแผ่นของสังคมที่เชื่อมโยงการบูรณาการทางสังคมกับการบูรณาการเชิงระบบเข้าด้วยกัน

ด้วยเหตุนี้ ฮาเบอร์มาสจึงเชื่อว่า ตนสามารถพัฒนาทฤษฎีการกระทำที่เกี่ยวข้องกับชุมชนการสื่อสาร (communication community) ขึ้นมาใหม่ได้ โดยที่ชุมชนการสื่อสารและสังคมในอุดมคติ (utopia) นี้จะสนับสนุนการสร้างสถานะความเป็นอัตวิสัยร่วมแบบที่อนุญาตให้สามารถสร้างการทำความเข้าใจร่วมกันอย่างไม่มีข้อจำกัดระหว่างปัจเจกบุคคลต่าง ๆ (undamaged intersubjectivity) รวมถึงยังอนุญาตให้อัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคลต่าง ๆ สามารถเกิดขึ้นได้และบรรลุความเข้าใจได้อย่างไม่มีข้อจำกัดกับตัวของปัจเจกเองด้วย ทั้งนี้ ฮาเบอร์มาสก็เชื่อว่า ตนสามารถอธิบายเรื่องการผลิตซ้ำเชิงสัญลักษณ์ (symbolic reproduction) ของความเป็นสังคมอย่างเป็นองค์รวมหรือของโลกชีวิตในกลุ่มสังคมหนึ่ง ๆ ได้ด้วยการใช้มุมมองภายใน (internal perspective)

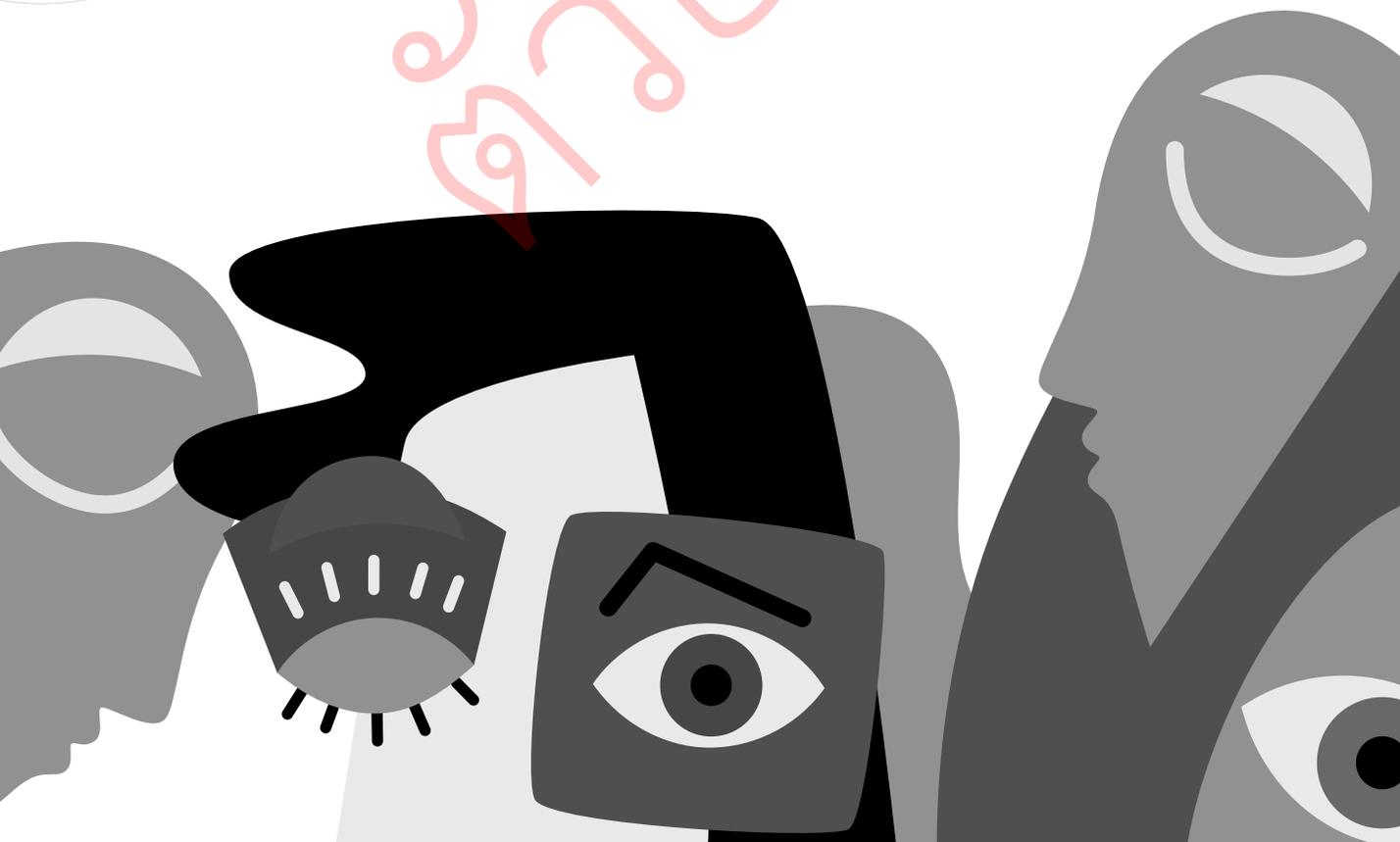
ทั้งนี้ ฮาเบอร์มาสได้ทำการตรวจสอบประเด็นสำคัญ โดยจำแนกออกเป็น 3 ส่วนดังต่อไปนี้

(1) การพัฒนารอบแนวคิดพื้นฐานเรื่องปฏิสัมพันธ์แบบที่ถูกกำกับด้วยบรรทัดฐาน (normatively regulated interaction [NRI]) และปฏิสัมพันธ์แบบที่ใช้ภาษาเป็นสื่อกลาง (linguistically mediated interaction [LMI]) ทั้งนี้ มิดได้อธิบายถึงแหล่งกำเนิดของตรรกบท (logical genesis) หรือหลักพื้นฐานของการให้เหตุผลเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันในชุมชนหนึ่ง ๆ โดยเริ่มต้นตั้งแต่ปฏิสัมพันธ์ชนิดที่ใช้ลักษณะท่าที่เป็นสื่อกลาง (interaction mediated by gesture) และปฏิสัมพันธ์ที่ถูกควบคุมโดยสัญญาตญาณ จนไปถึงขั้นของปฏิสัมพันธ์ที่ใช้สัญลักษณ์เป็นสื่อกลาง (symbolically mediated interaction [SMI]) ในลักษณะของภาษาแบบสัญญาตญาณ

9

ระบบและโลกชีวิต

คำอธิบาย

การเรียงผู้สู่การเปลี่ยนแปลง :

จากผลกระทบทางการเมืองการสื่อสารถึงโลกชีวิตทางการศึกษา

หนทางอีกอย่างหนึ่งที่ฮาเบอร์มาสนำมาใช้แก้ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างทฤษฎีการกระทำและทฤษฎีระบบที่ยังไม่ได้รับการอธิบายอย่างชัดเจน คือ การนำทฤษฎีการวิภาคแรงงาน (the division of labor)¹⁴ ของดูร์ไกรมเข้ามาใช้ กล่าวคือ การทำให้เกิดความแตกต่างกันในระบบนั้นเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงอยู่กับระบบของแรงงานทางสังคม (social labor) ซึ่งหมายถึงการทำให้กลุ่มอาชีพและชนชั้นทางเศรษฐกิจ-สังคมต่าง ๆ มีความแตกต่างกัน ทั้งนี้ ดูร์ไกรมมีความเชื่อว่า การวิภาคแรงงานนั้นไม่ได้เกิดขึ้นในโลกเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังเกิดขึ้นในพื้นที่ของการเมืองการปกครอง การบริหารจัดการ และกฎหมายด้วย ทั้งนี้ ดูร์ไกรมได้ใช้สิ่งที่เรียกว่า “ตัวชี้วัดเชิงประชากร” (demographic indicator)¹⁵ ในการพิจารณาความซับซ้อนของสังคม โดยตัวชี้วัดเชิงประชากรนี้เป็นสิ่งที่มักใช้กันในการพิจารณาถึงกระบวนการทำให้เกิดความแตกต่างในสังคมชนเผ่า (Habermas, 1987b, p. 114)

กล่าวได้ว่า การจำแนกความแตกต่างด้วยรูปแบบเชิงชีววิทยาในการแบ่งงานกันทำในทางสังคมของดูร์ไกรมนั้น สามารถแบ่งออกเป็นความแตกต่างในเชิงภาคส่วน (segmentally differentiated society) และความแตกต่างในเชิงหน้าที่ (functionally differentiated society) โดยผู้คนในสังคมที่ถูกทำให้เกิดความแตกต่างในเชิงหน้าที่นั้น จะเกี่ยวข้องกับระบบที่มีองคาพยพ (organ) แตกต่างกัน และในแต่ละองคาพยพก็จะมีบทบาทเฉพาะของตัวมันเอง โดยองคาพยพต่าง ๆ จะมีการทำงานประสานกันและรับคำสั่งจากองคาพยพอื่น ทว่าองคาพยพเหล่านี้จะมีศูนย์กลางเดียวกัน ทั้งนี้ การทำงานในลักษณะนี้อาจเปรียบเสมือนกับลักษณะโครงสร้างการทำงานของรัฐ (ในสมัยสังคมแบบยุโรปเก่า) ที่มีกษัตริย์เป็นองคาพยพศูนย์กลางสำคัญ เพราะฉะนั้นมุมมองของดูร์ไกรมในลักษณะนี้จึงใกล้เคียงกับทฤษฎีหน้าที่นิยม (functionalism) ในวิวัฒนาการทางสังคมมนุษย์ อันเน้นเรื่องปรากฏการณ์ทางชีววิทยามากกว่าปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม นอกจากนี้ในเรื่องความเป็นสังคมที่เป็นอิสระจากบรรทัดฐาน (norm-free sociality) นั้น ดูร์ไกรม์ยังอธิบายว่า การมีจิตสำนึกรวมหมู่เป็นสิ่งที่ได้รับการสถาปนาขึ้นในสังคมโบราณ โดยสังคมโบราณจะเน้นเรื่องฉันทามติเชิงบรรทัดฐาน ในขณะที่สังคมสมัยใหม่หรือสังคมที่ได้รับการพัฒนาแล้วนั้น

¹⁴ ดูร์ไกรมใช้คำว่า “การวิภาคแรงงาน” ในการกล่าวถึงการทำให้โครงสร้างของระบบสังคมมีความแตกต่างกัน โดยหยิบยืมคำนี้มาจากทฤษฎีทางสังคม ซึ่งใช้กันมานับตั้งแต่จอห์น มิลลาร์ (John Millar) อัดัม สมิธ (Adam Smith) มาร์กซ์ ลงมาจนถึงสเปนเซอร์ (Herbert Spencer)

¹⁵ การวิภาคแรงงานสามารถเปลี่ยนแปลงไปตามสัดส่วนของปริมาณ (volume) และความหนาแน่น (density) ของสังคมนั้น ๆ

สรุปส่วนที่

๒

การกระทำทางการสื่อสาร
และโลกชีวิต

กล่าวได้ว่า หนังสือทั้ง 2 เล่ม คือ *The Theory of Communicative Action: Volume one: Reason and the rationalization of society* และ *The Theory of Communicative Action: Volume two: Lifeworld and system: A critique of functionalist reason* ของ ฮาเบอร์มาสได้กระตุ้นให้ผู้เขียนตั้งคำถามต่อปฏิบัติการของระบบหรือรัฐที่กระทำต่อผู้คนในโลกชีวิตอย่างยุติธรรม อีกทั้งในสภาวะที่โลกกำลังประสบกับวิกฤติทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม สงคราม โรคระบาด และสิ่งแวดล้อมนั้น เราคงปฏิเสธไม่ได้ว่าปัญหาเหล่านี้ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของปัจเจกบุคคลมากขึ้นเรื่อย ๆ แต่ทว่า ใครจะเป็นผู้แบกรับหรือเป็นผู้รับผิดชอบต่อภาระปัญหาอันหนักหน่วงเหล่านี้ ? จริงหรือที่การเข้าใจตนเองหรือการเปลี่ยนแปลงเฉพาะมิติต่าง ๆ ในปัจเจกบุคคลจะเป็นคำตอบสุดท้าย ? ปัจเจกบุคคลจำเป็นจะต้องจำนนต่อหลักการของรัฐและรอคอยรับสิ่งที่เรียกว่า “สวัสดิการทางสังคม” ที่รัฐจัดหาให้เช่นนั้นหรือ ? ปัจเจกบุคคลต้องแบกรับความไม่ยุติธรรมและการเอารัดเอาเปรียบของอำนาจและเงินตราอย่างไม่มีที่สิ้นสุดต่อไปเช่นนั้นหรือ ? นโยบายและกฎหมายที่บัญญัติขึ้นนั้นเป็นไปเพื่ออุ้มชูเพียงกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นผู้ถือกฎหมายเอาไว้เท่านั้นหรือ ? พลเมืองในโลกชีวิตจะดำเนินชีวิตต่อไปภายใต้การแทรกซึมของระบบในแทบทุกมิติได้อย่างไร ? หรือเราจะอยู่กันอย่างไรภายใต้สังคมที่มุ่งเน้นเฉพาะมิติแห่งความสำเร็จและประสิทธิภาพ ?

ฮาเบอร์มาสพยายามตอบคำถามเหล่านี้ โดยอธิบายเกี่ยวกับการวิวัฒนาการของสังคมในมิติของปรัชญาและประวัติศาสตร์ โดยการนำเสนอผลงานของนักคิดหลากหลายสาขาทั้งในสาขาวิชาปรัชญา ภาษาศาสตร์ มานุษยวิทยา สังคมวิทยา และการศึกษา เป็นต้น ทั้งนี้ เราจะเห็นว่าสิ่งที่ขับเคลื่อนโลกชีวิตให้ดำเนินมาถึงปัจจุบันและเป็นแกนสำคัญอันมีความซับซ้อน แปรเปลี่ยน และยังคงดำเนินอยู่อย่างไม่มีที่ว่างจะสิ้นสุดโดยง่ายก็คือ “กระบวนการสร้างเหตุผล” โดยฮาเบอร์มาสอธิบายให้เห็นว่าลักษณะโลกทัศน์ของสังคมโบราณและสังคมสมัยใหม่ อิทธิพลของเหตุผลนิยมแบบโลกตะวันตกที่ถูกใช้มาถอดถอนความเชื่ออันศักดิ์สิทธิ์ในสังคมดั้งเดิม ตลอดจนกระบวนการสร้างเหตุผลทางสังคมนั้นสามารถแทรกแซงเข้าสู่รูปแบบชีวิตของปัจเจกบุคคลในปัจจุบันอย่างไรบ้าง

กล่าวได้ว่า แนวคิดเรื่องเหตุผลเชิงปัญญา-เครื่องมือหรือการกระทำที่เน้นความสำเร็จและประสิทธิภาพ ซึ่งเวเบอร์ให้ความสำคัญอย่างมากกว่ามีบทบาทสำคัญในการนำเรามาสู่สังคมสมัยใหม่นั้นไม่สามารถแก้ปัญหาทั้งหมดของผู้คนและสังคมในโลกชีวิตได้ ดังนั้น ฮาเบอร์มาส

ส่วนที่

๓

การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง
และการกระทำทางการสื่อสาร

เกริ่นนำ

ภายหลังจากที่เราได้ทำความเข้าใจเรื่องรากฐานเชิงทฤษฎี จุดเริ่มต้น พัฒนาการ และอิทธิพลของกลุ่มแนวคิดต่าง ๆ ที่มีต่อทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงไปแล้วในส่วนที่ 1 รวมถึงการสำรวจลงไปในระดับลึกเกี่ยวกับทฤษฎีการกระทำทางการสื่อสารของเยอร์เก้น ฮาเบอร์มาส ซึ่งเป็นรากใหญ่เชิงความรู้ที่เมอซีโรว์ได้รับเอามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงดังปรากฏในส่วนที่ 2 ไปแล้ว ในส่วนที่ 3 นี้ จึงเป็นการเชื่อมโยงระหว่างแนวคิดย่อยที่อยู่ภายใต้ทฤษฎีการกระทำทางการสื่อสารของฮาเบอร์มาส เช่น แนวคิดเรื่องเหตุผล ทฤษฎีการกระทำ และแนวคิดเรื่องโลกชีวิตและระบบ กับทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงของเมอซีโรว์ รวมถึงการนำเสนอแนวทางในการพัฒนาทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงด้วยทฤษฎีของนักสังคมวิทยาคนอื่น ๆ เช่น แอ็กเซล ฮอนเนต และออสการ์ เน็กท์ เป็นต้น

ทั้งนี้ ในส่วนสุดท้าย จึงได้เฟลทสมควรถิ่นเขียนจะหยิบยกกรณีตัวอย่างที่น่าสนใจของการปลดปล่อยอาณานิคมในโลกชีวิตทางการศึกษาจำนวน 5 กรณี ซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างกันในเชิงพื้นที่และบริบท แต่ทว่ากรณีศึกษาเหล่านี้มีจุดร่วมบางประการคล้ายกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของการปลดปล่อยจากอาณานิคมเชิงความรู้ โดยกรณีตัวอย่างทั้ง 5 กรณี ได้แก่ 1) โครงการทางการศึกษาของชุมชนพื้นเมืองเยอากาล่า ประเทศออสเตรเลีย 2) การสนับสนุนการเรียนการสอนภาษาอังกฤษเพื่อถ่วงดุลการเรียนภาษาฝรั่งเศสของประเทศแอลจีเรีย 3) การปลดปล่อยของหลักสูตรกายวิภาคศึกษา 4) การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเยาวชนชนพื้นเมืองอเมริกันในมลรัฐออแลสกา ประเทศสหรัฐอเมริกา และ 5) โรงเรียนบ้านหนองแก โรงเรียนต่างอำเภอขนาดเล็กที่มีผลการสอบภาษาอังกฤษ O-NET อันดับ 1 ของจังหวัดสระแก้ว นอกจากนี้ ผู้เขียนยังทิ้งท้ายด้วยการนำเสนอและสังเคราะห์บทเรียนจากกรณีตัวอย่างดังกล่าวเพื่อให้เห็นถึงรูปแบบของการปลดปล่อยจากอาณานิคม การสร้างพื้นที่สาธารณะเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาและการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงกับโลกชีวิตและระบบที่ปรากฏอยู่ในกรณีตัวอย่างเหล่านี้ โดยในท้ายที่สุด อาจกล่าวได้ว่า กรณีตัวอย่างเหล่านี้ได้สะท้อนถึงความพยายามต่อสู้กับโครงสร้างเชิงอำนาจทางความรู้เพื่อปลดแอกจากเจ้าอาณานิคมเชิงความรู้ รวมไปถึงเพื่อลดความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่โลกชีวิตทางการศึกษาอีกด้วย

10

แนวคิดเรื่องเหตุผลและทฤษฎี
การกระทำกับทฤษฎีการเรียนรู้
สู่การเปลี่ยนแปลง

การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง :

จากภาระกำทางการศึกษาสู่สารถึงโลกชีวิตทางการศึกษา

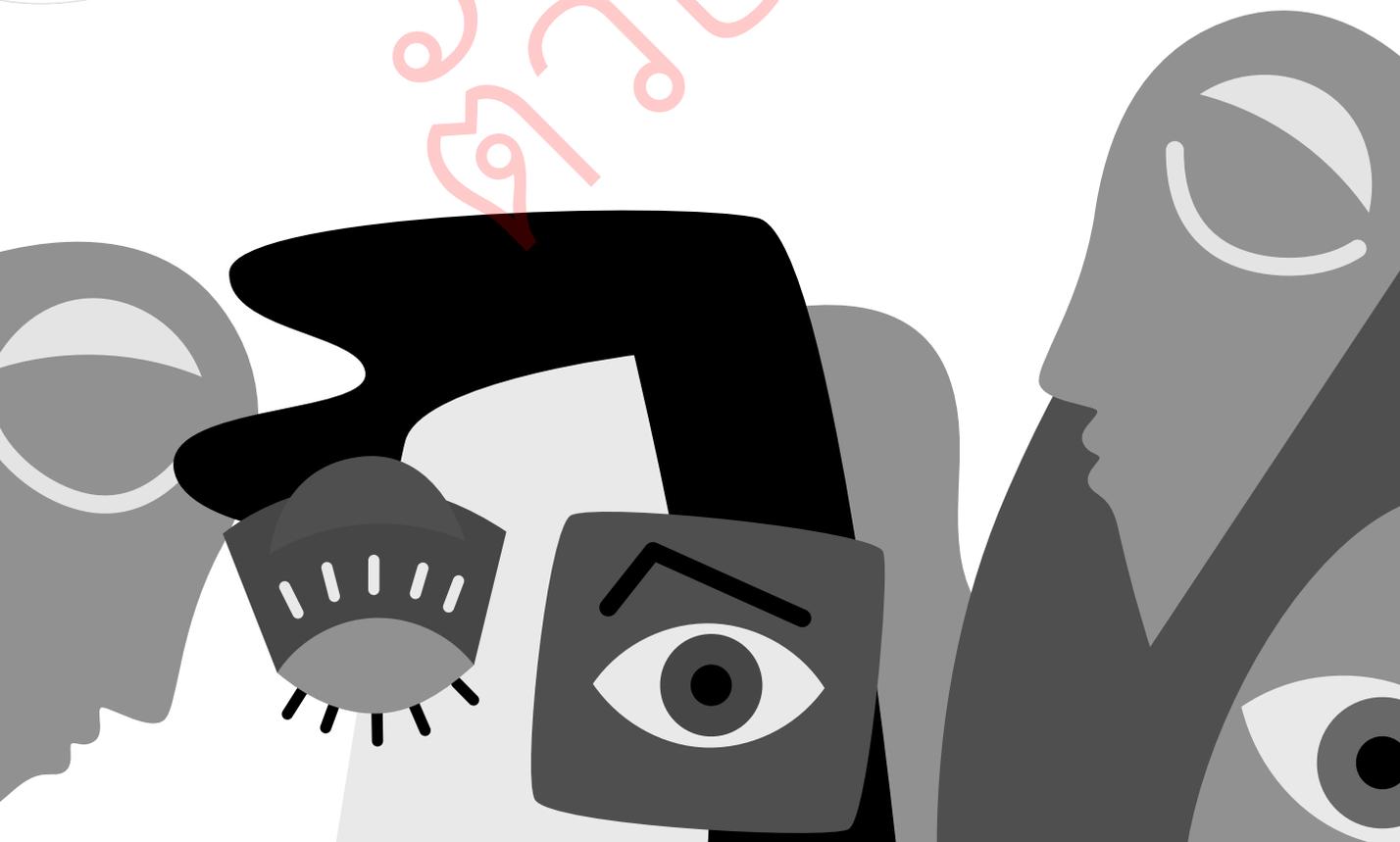
หลังจากที่ได้อภิปรายถึงจุดเริ่มต้นและพัฒนาการของทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงของแจ๊ค เมอซีโรว์ในส่วนแรกกับทฤษฎีการกระทำทางการสื่อสารของเยอร์เก้น ฮาเบอร์มาส ในส่วนที่ 2 ไปแล้ว สำหรับบทนี้ ผู้เขียนมุ่งศึกษาและพยายามนำเสนอเพื่อแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างแนวคิดเรื่องเหตุผลและทฤษฎีการกระทำของเยอร์เก้น ฮาเบอร์มาสกับทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงของแจ๊ค เมอซีโรว์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

แนวคิดเรื่องเหตุผลและความสมเหตุสมผลเพื่อการพัฒนาทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง

จากการสำรวจงานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์ในประเทศไทยที่ศึกษาเรื่องเหตุผล (rationality) ตามแนวคิดของฮาเบอร์มาสพบว่า งานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาเรื่องเหตุผลโดยพิจารณาเฉพาะแนวคิดของฮาเบอร์มาสเป็นหลักนั้นยังปรากฏไม่มากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสาขาการศึกษา ทว่าในสาขาวิชาอื่นนั้นปรากฏงานเขียนเกี่ยวกับเรื่องเหตุผลให้เห็นอยู่บ้างจำนวนหนึ่ง เช่น งานเขียนของธเนศ วงศ์ยานนาวา จำนวน 2 ชิ้น ได้แก่ หนังสือเรื่อง *ความสมเหตุสมผลของความชอบธรรม (การครอบงำ)* (2554) และหนังสือเรื่อง *การสร้างควมสมเหตุสมผล [ของใคร?]* (2560) อย่างไรก็ตาม เมื่อใช้คำค้นว่า “เหตุผล” ในการสืบค้นข้อมูล ผู้เขียนพบว่าวิทยานิพนธ์หรือบทความวิชาการที่ปรากฏขึ้นส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับทฤษฎีการเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational choice theory) ซึ่งเป็นทฤษฎีหนึ่งในสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองหรือสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์พฤติกรรม (โกวิท ชาญวิทย์พงศ์, 2563; จักรี ไชยพิณิจ, 2560; พิชาย รัตนดิถ ฦ ภูเก็ต, 2556) รวมถึงผู้เขียนยังพบว่าในสาขาวิชารัฐศาสตร์นั้นก็ปรากฏวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดของฮาเบอร์มาสที่มีความลุ่มลึกและน่าสนใจอยู่ด้วยกัน 2 เรื่อง คือ วิทยานิพนธ์เรื่อง “เยอร์เก้น ฮาเบอร์มาสกับทฤษฎีวิพากษ์สังคมสมัยใหม่ : โครงการ “การรู้แจ้ง” กับการจัดวางปทัสสถานให้กับการวิพากษ์” ของสุรัช คมพจน์ (2554) และ วิทยานิพนธ์เรื่อง “การวิพากษ์รัฐศาสตร์แนวพฤติกรรมศาสตร์ตามกรอบแนวคิดของฮาเบอร์มาส” ของ ชัชพันธ์ ยิ้มอ่อน (2553) ทั้งนี้ วิทยานิพนธ์ทั้ง 2 เรื่องได้ดำเนินการวิจัยโดยศึกษาจากตัวบทหรืองานต้นฉบับของฮาเบอร์มาสโดยตรง (ฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษ) โดยวิทยานิพนธ์ทั้ง 2 เรื่อง ได้เน้นการศึกษาจากเอกสารต้นฉบับของฮาเบอร์มาสเช่นเดียวกัน แต่ทว่ามุ่งเน้นหนังสือของฮาเบอร์มาสในเล่มที่ต่างกันและในประเด็นกับขอบเขตการศึกษาที่แตกต่างกันด้วย กระทั่งกล่าวได้ว่า งานเขียนของนักวิชาการไทยดังกล่าวข้างต้นได้

11

โลกชีวิตและระบบในทฤษฎี
การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง

ในบทนี้ ผู้เขียนต้องการนำเสนอให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างแนวคิดเรื่องโลกชีวิต และระบบของฮาเบอร์มาสกับทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงของเมอซีโรว์ รวมถึงผู้เขียนได้ศึกษาและนำเสนอแนวคิดต่าง ๆ จากนักคิดคนอื่นนอกเหนือจากฮาเบอร์มาส ซึ่งอาจจะเป็นแนวทางที่ช่วยให้ปัจเจกบุคคลในโลกชีวิตหรือผู้เรียนในโลกชีวิตสามารถดำรงอยู่ในสังคมสมัยใหม่ได้ดียิ่งขึ้น

โลกชีวิตและระบบในทฤษฎีแห่งสังคม

นอกเหนือจากทฤษฎีการกระทำดังที่กล่าวไว้ในบทก่อนหน้าแล้ว ทฤษฎีการกระทำทางการสื่อสารยังก่อร่างขึ้นมาจากทฤษฎีในเรื่องสังคม (theory of society) อีกด้วย ทั้งนี้ ฮาเบอร์มาสเชื่อว่าการอธิบายเรื่องความสัมพันธ์ทางสังคมด้วยแนวคิดเรื่องเหตุผลและทฤษฎีการกระทำเท่านั้น ยังไม่สามารถช่วยให้เกิดความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมได้ เนื่องจากฮาเบอร์มาสเห็นว่ามนุษย์เราไม่ได้แค่ปฏิสัมพันธ์กันตามการกระทำในประเภทต่าง ๆ เท่านั้น แต่โลกสมัยใหม่ยังมีความปั่นป่วนและความรุนแรงมากยิ่งขึ้น อันเป็นผลมาจากการที่ระบบและอำนาจต่าง ๆ เข้ามามีความปั่นป่วนที่ความเป็นอยู่ของผู้คน กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ การบุกรุกโลกชีวิตโดยระบบการตลาดและอำนาจต่าง ๆ ในเชิงระบบราชการ (bureaucratic authorities) ได้เข้ามาแทรกซึมความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์มากยิ่งขึ้นทุกวัน โดยผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการขยายตัวของปฏิบัติการของระบบการตลาดและอำนาจของระบบราชการได้ทำให้เกิดการทำลายโครงสร้างการสื่อสารของมนุษย์ที่เคยดำรงอยู่แต่เดิม

ทั้งนี้ เราสามารถพูดได้อีกอย่างหนึ่งว่า การคุกคามหรือบุกรุกดังกล่าว คือ “การยึดครองโลกชีวิต” กล่าวได้ว่า ผลกระทบของการยึดครองโลกชีวิตได้ทำให้คุณภาพชีวิตของผู้คนโดยทั่วไปตกอยู่ในสภาพแร้นแค้นยากจน กอปรกับการยึดครองโลกชีวิตยังสร้างอุปสรรคต่อการเติบโตและการหล่อเลี้ยงความเป็นชุมชน (being community) รวมถึงสิ่งที่ฮาเบอร์มาสเรียกว่า “ความเป็นองค์ประธานร่วม” (intersubjectivity) ซึ่งหมายถึง ความสมเหตุสมผลในเรื่องหนึ่ง ๆ ควรถูกสร้างขึ้นมาจากความเป็นเอกฉันท์อันเกิดจากการสื่อสารระหว่างสมาชิกหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างไม่ถูกบังคับหรือเป็นอิสระจากการถูกรอบงำของอำนาจใด ๆ อีกทั้ง ผลลัพธ์จากการคุกคามของระบบและอำนาจดังกล่าวไม่เพียงสร้างความวุ่นวายในระดับสังคมและวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังกัดกร่อนลงไปในระดับปัจเจกบุคคลอีกด้วย โดยเฉพาะในมิติเชิงคุณลักษณะหรือบุคลิกภาพของมนุษย์ เพราะฉะนั้น ปรากฏการณ์ดังกล่าวจึงเป็นภาพสะท้อนของสาเหตุที่เกิดขึ้นจากการที่

12

การปลดปล่อยอาณานิคม
ในโลกชีวิตทางการศึกษา

สืบเนื่องจากบทที่ผ่านมา ซึ่งผู้เขียนได้นำเสนอถึงแนวคิดเรื่องโลกชีวิตและระบบของฮาเบอร์มาสเพื่อเชื่อมโยงไปยังการพัฒนาทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงตามแนวคิดของเมอซีโรว์ ผู้เขียนพบว่านอกเหนือจากแนวคิดเรื่องการสร้างพื้นที่สาธารณะและการคิดเชิงหลังอาณานิคมของฮาเบอร์มาสแล้ว แนวทางในการช่วยให้ผู้เรียนหรือประชาชนในโลกชีวิตสามารถดำรงอยู่ได้นั้นยังปรากฏให้เห็นอย่างมีความหวังจากข้อเสนอของนักวิชาการอีกหลายคน เช่น แนวคิดเรื่องการเรียนรู้ทางสังคมและบริบทของริกมี แนวคิดเรื่องการก่อสร้างประสบการณ์และการเรียนรู้เชิงแบบอย่างของเน็ทท์ แนวคิดเรื่องการยอมรับและเสรีภาพของฮอนเน็ท และแนวคิดเรื่องสังคมสังเคราะห์เพื่อดำเนินงานการนำเทคโนโลยีเข้ามาเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตมนุษย์ของไบรสัน อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเห็นว่าการนำเสนอกรณีตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับการครอบงำอันเปรียบดังการสร้างอาณานิคมของระบบในโลกชีวิต โดยเฉพาะโลกชีวิตทางการศึกษานั้น มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจของเราทั้งในแง่ของการเห็นปรากฏการณ์ที่มีอยู่จริงอันเป็นภาพสะท้อนถึงการล่าอาณานิคมของระบบในมิติของการศึกษา รวมถึงเราจะได้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับคำอธิบายเชิงแนวคิดหรือทฤษฎีอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ในเบื้องต้นก่อนที่ผู้เขียนจะนำเสนอกรณีตัวอย่าง ผู้เขียนต้องการทำความเข้าใจกับแนวคิดที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติมบางอย่างเสียก่อน ดังนี้

ลัทธิจักรวรรดินิยม ลัทธิอาณานิคม ลัทธิอาณานิคมแบบใหม่ และแนวคิดแบบหลังอาณานิคม

ในบทที่ 12 นี้ ผู้เขียนต้องการชี้ให้เห็นถึงคำอธิบายเกี่ยวกับแนวคิดเรื่อง “การปลดปล่อยอาณานิคม” (decolonization) ในลักษณะต่าง ๆ โดยเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจกับ 3 แนวคิดสำคัญ ได้แก่ ลัทธิจักรวรรดินิยม (imperialism) ลัทธิอาณานิคม (colonialism) ลัทธิอาณานิคมแบบใหม่ (neo-colonialism) และแนวคิดแบบหลังอาณานิคม (postcolonialism) จากนั้นผู้เขียนจะนำเสนอมิติของการปลดปล่อยอาณานิคมในบริบททางการศึกษาผ่านกรณีตัวอย่างจำนวน 5 เรื่อง อย่างไรก็ตาม การนำเสนอแนวคิดเรื่องลัทธิจักรวรรดินิยม ลัทธิอาณานิคม ลัทธิอาณานิคมแบบใหม่ และแนวคิดแบบหลังอาณานิคมในที่นี่มีรายละเอียดที่ค่อนข้างกระชับและจะเน้นเฉพาะส่วนที่มีความเชื่อมโยงกับการปลดปล่อยอาณานิคมทางการศึกษาในบางแง่มุมเท่านั้น ดังนั้น รายละเอียดดังกล่าวจึงไม่ได้ครอบคลุมถึงทุกประเด็นที่ดำรงอยู่ภายใต้แนวคิดทั้ง

สรุปส่วนที่

3

การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง
และการกระทำทางการสื่อสาร

จากกรณีตัวอย่างทั้ง 5 เรื่องข้างต้น ผู้อ่านจะพบว่าตัวอย่างทั้งหมดจำนวน 5 เรื่องนั้น มีความเกี่ยวข้องกับพื้นที่โลกชีวิตทางการศึกษาและการปลดปล่อยจากภาวะแบบอาณานิคมทางการศึกษา ซึ่งปรากฏในรูปแบบที่แตกต่างกันไป รวมถึงบางกรณีตัวอย่างก็แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงร่วมด้วย ดังนั้น ในส่วนต่อไป ผู้เขียนจึงจะนำเสนอถึงบทเรียนที่เราได้เรียนรู้จากกรณีตัวอย่างทั้งหมดในลักษณะการสังเคราะห์ประเด็นที่สำคัญในเชิงภาพรวมและเชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่องโลกชีวิตและทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

รูปแบบของการปลดปล่อยจากอาณานิคม

ผู้เขียนพบว่าแม้กรณีตัวอย่างทั้ง 5 เรื่องจะไม่ได้มีการให้ความหมายเรื่องการปลดปล่อยอาณานิคมที่คล้ายกันทั้งหมด แต่ผู้เขียนพอจะจำแนกนิยามของการปลดปล่อยอาณานิคมได้ 2 แบบ ได้แก่

1) พื้นที่ทางการศึกษาในโลกชีวิตที่ได้รับผลกระทบจากการที่เคยตกเป็นเมืองขึ้นของเจ้าอาณานิคมมาก่อนในอดีต แม้โลกชีวิตเหล่านั้นจะพยายามปลดปล่อยตนเองออกจากรูปแบบหรือความรู้บางอย่างที่ถูกดำเนินการหรือถูกบังคับหรือถูกกำหนดจากเจ้าอาณานิคมเป็นระยะเวลา นานจนทำให้ผู้เรียนในโลกชีวิตไม่เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างตนเองในสังคมแม้ว่าโลกชีวิตจะได้รับเอกราชจากเจ้าอาณานิคมแล้วก็ตาม ทั้งนี้ ความรู้บางประการก็ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตหรือไม่สามารถประสานสอดคล้องไปกับสมาชิกหรือผู้เรียนในโลกชีวิตอีกด้วย ดังนั้น โลกชีวิตจึงต้องการนำความรู้หรืออัตลักษณ์ของตนกลับเข้ามาในพื้นที่ทางการศึกษาเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของความรู้ท้องถิ่นและนำไปสู่แนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีความหมายต่อตนเองและชุมชนต่อไป ดังเช่นกรณีตัวอย่างของชาวพื้นเมืองโยลสูงหรืออะบอริจินในประเทศออสเตรเลีย และนโยบายทางการศึกษาของประเทศแอลจีเรีย

ทั้งนี้ โครงการการศึกษาแบบโยลสูงของชาวพื้นเมืองนั้นมีการต่อสู้กับ “ระบบ” ซึ่งในที่นี้ก็คือ การจัดการศึกษาและหลักสูตรแบบอังกฤษ อันเป็นความรู้และวัฒนธรรมของชาวตะวันตกที่จัดตั้งขึ้นมาภายหลังจากการล่าอาณานิคมของอังกฤษในช่วงประมาณปี ค.ศ. 1884 โดยหนึ่งในผลกระทบที่เกิดขึ้นก็คือ เด็ก ๆ ได้รับการศึกษาและได้เรียนหลักสูตรของโรงเรียนที่เป็นความรู้และวัฒนธรรมของชาวตะวันตก ผลลัพธ์ดังกล่าวจึงทำให้ในท้ายที่สุด เด็ก ๆ ก็กลายเป็นแรงงาน

13

unaşu

การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง :

จากภาระกระทำทางการสื่อสารถึงโลกชีวิตทางการศึกษา

ผู้เขียนในฐานะของนักการศึกษาคนหนึ่งเชื่อว่า ภารกิจสำคัญประการหนึ่งของการเป็นนักวิชาการทางการศึกษาก็คือการสานสนทนากับทั้งแวดวงวิชาการทางการศึกษาไปจนถึงผู้คนในโลกชีวิต โดยการนำเสนอทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงและทฤษฎีการกระทำทางการสื่อสารอันเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการแก้ปัญหาสถานะความผิดปกติทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบททางการศึกษา หนังสือเล่มนี้คือผลผลิตของความเชื่อดังกล่าวในการพยายามนำเสนอทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงของแจ๊ค เมอซีโรว์ ซึ่งมีรากฐานและเกี่ยวข้องกับการศึกษาผู้ใหญ่และทฤษฎีการกระทำทางการสื่อสารของเยอร์เก้น ฮาเบอร์มาส ประกอบกับการนำเสนอให้เห็นถึงการต่อสู้กับปัญหาเชิงโครงสร้างทางสังคมและทางการศึกษาของผู้คนในโลกชีวิตทางการศึกษา ทั้งนี้โดยหวังว่าความพยายามในครั้งนี้จะกลายเป็นอีกกลไกหนึ่งในการช่วยขับเคลื่อนและเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางการศึกษาที่เน้นเรื่องการจัดการเชิงวิทยาศาสตร์ (scientific management) หรือการให้เหตุผลที่เน้นเฉพาะเรื่องประสิทธิภาพและความสำเร็จเชิงประจักษ์ อันยึดครองโลกชีวิตทางการศึกษามาตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 (Rincón-Gallardo, 2020) ไปสู่กระบวนทัศน์ที่เน้นการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงและการกระทำทางการสื่อสาร

ผู้อ่านจะพบว่าเนื้อความในหนังสือเล่มนี้ได้พยายามชักชวนให้สำรวจพื้นที่ความรู้ไม่เพียงเฉพาะเรื่องการเรียนรู้เปลี่ยนแปลงในระดับปัจเจกบุคคลเท่านั้น ทว่ายังขยายไปสู่การสำรวจโครงสร้างทางสังคม โดยเฉพาะเรื่อง “กระบวนความคิดที่มีเหตุผล/การให้เหตุผล” (rationality) ซึ่งเป็นอิทธิพลสำคัญของสังคมสมัยใหม่อันเรดำรงค์อยู่ในขณะนี้ กล่าวให้ถึงที่สุดก็คือ เรากำลังอยู่ในโลกสังคมที่ให้ความสำคัญกับเหตุผลเชิงปัญญา-เครื่องมือเป็นหลักและละเลยการให้เหตุผลหรือการกระทำในประเภทอื่น ๆ (ได้แก่ การกระทำแบบกำกับด้วยบรรทัดฐาน การกระทำเชิงละคร และการกระทำทางการสื่อสาร) ทั้งนี้ เหตุผลเชิงปัญญา-เครื่องมือหรือการกระทำเชิงกลยุทธ์/การกระทำที่มุ่งเน้นเป้าหมายไม่เพียงครอบงำการให้เหตุผลประเภทอื่น ๆ เท่านั้น ทว่าการเข้าใจซึ่งกันและกันผ่านการสื่อสารของผู้คนในโลกชีวิตก็ได้ถูกกีดกร่อนจากการกระทำเชิงกลยุทธ์มากขึ้นเรื่อย ๆ ด้วยดังสะท้อนให้เห็นผ่านความผิดปกติทางสังคม ความขัดแย้ง ความยุ่งเหยิงของอัตลักษณ์กลุ่มและความรู้สึกถึงความแปลกแยกจากบทบาททางสังคม

การเข้าใจถึงที่มาที่ไปของโครงสร้างทางสังคม การให้เหตุผล และการกระทำทางสังคม น่าจะช่วยให้ปัจเจกบุคคลในโลกชีวิตสามารถตระหนักถึงเบื้องหลังอันเป็นปฐมเหตุสำคัญของกรอบอ้างอิงที่มีอยู่เดิมของตน โดยกล่าวได้ว่า กรอบอ้างอิงของปัจเจกบุคคลได้ถูกกำหนดให้อยู่

หนังสือแนะนำ

260
บาท

การจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ (ฉบับปรับปรุง)
พิมพ์ครั้งที่ 2
ผู้แต่ง : ผ.ศ. ดร.สิรินกา กิ่งแก้วกุล

ครู ที่ประสบความสำเร็จในการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ จำเป็นต้องมีฐานความเข้าใจในธรรมชาติของวิทยาศาสตร์ ความฉลาดรู้ด้านวิทยาศาสตร์ ทักษะการแสวงหาความรู้ วิทยาศาสตร์ การวิเคราะห์หลักฐาน และการออกแบบการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ ในหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนได้ประยุกต์ใช้ความเข้าใจดังกล่าวเชื่อมโยงลงสู่ภาคปฏิบัติ โดยนำเสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้พร้อมด้วยตัวอย่างแผนการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับเป้าหมายการจัดการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 เช่น การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความฉลาดรู้ด้านวิทยาศาสตร์ การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมแนวคิดเพิ่มเติมศึกษา และกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 นอกจากนี้ ยังได้นำเสนอแนวทางการประเมินเพื่อพัฒนาการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ และสื่อการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ ที่ครูสามารถใช้สนับสนุนการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ของตนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นได้

350
บาท

การประเมินการปฏิบัติ : แนวคิดสู่การปฏิบัติ
Performance Assessment : Concept to Practice

ผู้แต่ง : รศ. ดร.กฤษฎากาญจน์ โคพิทักษ์

ทักษะในศตวรรษที่ 21 มีความซับซ้อนมากขึ้นกว่าที่จะประเมินได้ด้วยวิธีการวัดแบบดั้งเดิม ดังนั้น การประเมินการปฏิบัติ (Performance Assessment) จึงเป็นทางเลือกที่เหมาะสมกับการประเมินทักษะของผู้เรียนในยุคปัจจุบัน และเป็นทั้งวิธีการตรวจสอบการใช้ความคิดและทักษะในระดับสูงของผู้เรียน ที่สอดคล้องกับการพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวม หนังสือเล่มนี้นำเสนอแนวคิด การประเมินการปฏิบัติ และวิธีการออกแบบการประเมินในรูปแบบต่าง ๆ โดยมีขอบข่ายของการเคลื่อนไหวทางร่างกายที่ใช้ทั้งสมองและจิตใจ ซึ่งผู้เรียนทำงานร่วมกันและประยุกต์ใช้แนวคิดและทักษะในการแก้ปัญหาที่ซับซ้อน

320
บาท

การขับเคลื่อนนโยบายนวัตกรรม การวิจัย และการจัดการศึกษาที่มีผลกระทบต่อพัฒนาประเทศ

ผู้แต่ง : รศ. ดร.ศิริศักดิ์ อุปรมัย อูปรมัยอิชัย และคณะ

หนังสือเรื่อง “การขับเคลื่อนนโยบายนวัตกรรม การวิจัยและการจัดการศึกษาที่มีผลกระทบต่อพัฒนาประเทศ” เล่มนี้จะสามารถ นำไปใช้ได้จริงและเป็นประโยชน์อันนำไปสู่ผลกระทบต่อพัฒนาประเทศใน ทุก ๆ มิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การนำนวัตกรรม การวิจัยและการจัดการศึกษา ที่นำมาเชื่อมโยง หล่อหลอม ให้เกิดเป็นรูปธรรมได้อย่างลงตัวและสมบูรณ์ที่สุด เกิดการแข่งขัน เกิดการสร้างองค์ความรู้ใหม่ เกิดการขึ้นนำ และเกิดการก้าวข้าม ความสำเร็จให้กับประเทศไทย สอดคล้องกับนโยบายรัฐบาลในการสนับสนุน วิจัยและนวัตกรรมให้เกิดมูลค่าเพิ่มต่อเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ของความเป็นชาติสืบไป

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสังคมนร่วมสมัย

บรรณาธิการ : ปุศรินทร์ เลิศชวลิตสกุล / กวินธร เสถียร /
ฐานิดา บุญวรรณ / ฤชธิดา ศรีวิเชียร

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสังคมนร่วมสมัย เป็นหนังสือรวมบทความที่ พูดถึงการทำความเข้าใจสังคมนที่มีความเปลี่ยนแปลงผ่านแนวคิด ทฤษฎี ปรากฏการณ์ทางสังคมน ตลอดจนการประยุกต์ใช้ทฤษฎีเพื่ออธิบาย ความเป็นสังคมนในหลากหลายมิติ ด้วยสาขาวิชา เช่น จิตวิทยา รัฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประชากรศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา และสังคมวิทยา โดยนำเสนอมุมมองทั้งในระดับปัจเจก กลุ่มสังคมน ชุมชน สถาบันทางสังคมนอย่างครอบครัว โรงเรียน และสังคมนในระดับนานาชาติ หรือระดับโลกในบริบทร่วมสมัยที่ไม่ใช่แค่พูดถึงความเปลี่ยนแปลง ในปัจจุบันเท่านั้นแต่ความร่วมสมัยที่นี้ยังสัมพันธ์กับอดีตเพื่อให้เห็นถึง การเปลี่ยนผ่าน (transformation) และการคาดการณ์หรือวาดหวังถึงอนาคตข้างหน้า

การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมน Politics, Economy and Society (ฉบับปรับปรุง) พิมพ์ครั้งที่ 4

ผู้แต่ง : รศ.(พิเศษ) ดร.ปรีชา เรืองจันทร์

การเมือง กระบวนการแสวงหาอำนาจ การใช้อำนาจ และการรักษาอำนาจทางการปกครองเพื่อประโยชน์สุขของมหาชน...เศรษฐกิจ การประกอบอาชีพที่มีองค์รวมของกระบวนการผลิตสินค้าการแลกเปลี่ยนสินค้า การบริโภค การกระจายสินค้า การกระจายรายได้ การตลาดทั้งในระดับจุลภาคและมหภาค...สังคมน...กลุ่มคนสองคนขึ้นไปมีมติแห่งความสัมพันธ์ พฤติกรรม วัฒนธรรมที่หล่อหลอมสังคมนเป็นเนื้อเดียวกันอย่างชัดเจนทั้งด้านบวกและด้านลบส่งผลให้อิทธิพลกลุ่มเหนือบุคคล...ที่ใดมีมนุษย์อยู่ที่นั่นจะมีศาสตร์ทุกศาสตร์เข้าไปเกี่ยวข้องเสมอและที่ขาดไม่ได้คือศาสตร์ว่าด้วยการเมือง เศรษฐกิจและสังคมน...ดังนั้น การพัฒนาประเทศจึงต้องพัฒนาทั้งการเมือง เศรษฐกิจและสังคมนพร้อม ๆ กัน และในชีวิตประจำวันของคนที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงจากการเมือง เศรษฐกิจ สังคมน ได้เช่นกัน...

การวิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรและการสอน

ผู้แต่ง : รศ. ดร.วารีรัตน์ แก้วอุไร

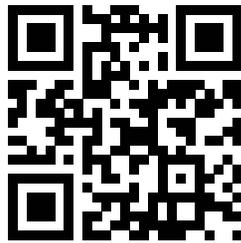
การวิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรและการสอนควรได้ผลลัพธ์เป็นนวัตกรรมทางหลักสูตรและการสอนที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาการเรียนรู้และการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของไทย การวิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรและการสอนมีความสำคัญต่อการศึกษาเป็น อย่างยิ่ง การพัฒนา ปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนผ่านกระบวนการวิจัยจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อครู และบุคลากรทางการศึกษาที่เกี่ยวข้อง การส่งเสริมทักษะและกระบวนการวิจัยจะเป็นกระบวนการหรือวิธีการที่ใช้ในการพัฒนาหลักสูตรการจัดการเรียนการสอนที่มีขั้นตอนการดำเนินงานอย่างเป็นลำดับ สามารถนำไปสู่การปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงหลักสูตร รวมทั้งการจัดการเรียน การสอนให้มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับศักยภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน เพื่อมุ่งสู่ การจัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพ

สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยนเรศวร

สั่งซื้อหนังสือออนไลน์

จัดส่งถึงบ้านสะดวกรวดเร็ว

สั่งซื้อทันที

กรณีต้องการสั่งซื้อหนังสือปริมาณมาก หรือเข้าชั้นเรียนติดต่อได้ที่
ฝ่ายจัดจำหน่ายสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร

✉ nuph@nu.ac.th 📘 สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร
☎ 0 5596 8833-8836 🐦 nu_publishing

